

VŠETKO MALO BYŤ

INAK

Slovensko po roku 1945

sokratov
inštitút

RÉALIZUJE ŽIVICA

Metodická príručka

Otázky, zadania, tipy na pátranie
a premýšľanie

Martin M. ŠIMEČKA
Martin POSCH
Michal BOHUŠ

ŠTRUKTÚRA: soňa Šomišáková

VŠETKO MALO BYŤ INAK

Slovensko po roku 1945

Metodická príručka

Otázky, zadania, tipy na pátranie
a premýšľanie

Martin M. ŠIMEČKA
Martin POSCH
Michal BOHUŠ

ZVOLEN 2019

NÁZOV:

Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945.
Metodická príručka. Otázky, zadania, tipy
na pátranie a premýšľanie.

AUTORI:

Martin M. Šimečka, *novinár, spisovateľ*
Mgr. Martin Posch, PhD., *Historický ústav SAV*
Mgr. Michal Bohuš, *Gymnázium na Ul. Ladislava Sáru,
Bratislava*

RECENZENTI:

Mgr. Michal Rehúš, PhD., *Inštitút vzdelávacej politiky,
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR*
Mgr. Jakub Drábik, PhD., *Historický ústav SAV*

EDITORKA:

Ing. Zuzana Gallayová, PhD., *Technická univerzita vo
Zvolene*

TECHNICKÁ SPOLUPRÁCA: Ing. Gábor Pásztor,
CEEV Živica

VYDAVATEL: Centrum environmentálnej a etickej
výchovy Živica

NÁKLAD: 1 500 výtlačkov

VYDANIE: prvé

POČET STRÁN: 114

ROK VYDANIA: 2019

GRAFICKÁ ÚPRAVA:

Mgr. Svetozár Šomšák, *svetozarsomsak.sk*

JAZYKOVÁ KOREKTÚRA: Mgr. Barbora Babicová

© CEEV Živica

© Martin M. Šimečka, Martin Posch, Michal Bohuš

ISBN 978-80-972962-4-7

Publikácia vyšla v rámci programu Sokratov
inštitút. Ďakujeme za podporu:

Nadácia Tatrabanky

mediálny partner
www.ciernalabut.sk

PRE ÚČELY VYUČOVANIA JE MOŽNÉ JEDNOTLIVÉ ČASTI PRÍRUČKY KOPÍROVAŤ.

Pod'akovanie

Ďakujeme za pripomienkovanie rukopisu:

- Filip Pavčík (Historický ústav SAV)
- Jozef Šujak (Gymnázium, Považská Bystrica, absolvent Komenského inštitútu)
- Igor Gallay ml. (Športové gymnázium, Banská Bystrica)
- Jana Kerekretyová (Bilingválne gymnázium C. S. Lewisa)
- Rebecca Murray (Základná škola s materskou školou, Veľké Leváre)
- Samuel Chrtan (absolvent Sokratovho inštitútu)

Za otestovanie zadaní Ďakujeme študentom Gymnázia v Považskej Bystrici a ich učiteľovi Jozefovi Šujakovi.

Ďakujeme za posúdenie publikácie Michalovi Rehúšovi a Jakubovi Drábikovi, ktorých pripomienky nám pomohli sfinalizovať rukopis a Barbore Babicovej za jazykovú korektúru.

Za rozhovor a súhlas s použitím textov piesní, ako aj poskytnutie dobových materiálov a fotiek Ďakujeme textárovi a producentovi Martinovi Sarvašovi.

Za dobové fotografie, dokumenty a ústretovosť Ďakujeme organizáciám a ľuďom:

- Tlačová agentúra Slovenskej republiky
- Městské muzeum v Čelákovicih p. o.
- Jan Ságl
- www.webumenia.sk
- Wikimedia commons

Za grafickú úpravu Ďakujeme Svetozárovi Šomšákovi.

Obsah

Milí čitatelia, milé čitateľky	6
Všetko malo byť inak 1945	9
Medzi dvoma totalitami 1945 – 1948	17
Nadšenie, víťazi, porazení 1948	21
Pracovať, veriť systému a mlčať 50. roky	33
Socializmus s ľudskou tvárou 60. roky	57
Z Kremľu prichádza mráz 1968	61
Cukor a bič 70. roky	73
Od normalizácie k perestrojke 80. roky	85
Nežná revolúcia 1989	95
Prechod k demokracii 90. roky	101
Použité zdroje	109

Typy úloh a ich označenie

Pátraj, zisti, použi

Premýšľaj, argumentuj, diskutuj

Vymysli, vytvor, prezentuj

Analyzuj, interpretuj

Rýchla otázka k textu

Legenda k ikonkám

tip na video

historický dokument

INFO

doplňujúca informácia

do pozornosti

vtip

Milí čitatelia, milé čitateľky,

do rúk sa vám dostáva metodická časť, ktorá je súčasťou našej knihy o udalostiach na Slovensku po roku 1945. Komu je venovaná, čo všetko v nej nájdete a ako s ňou čo najefektívnejšie pracovať?

Táto príručka je rovným dielom určená **učiteľkám/učiteľom** a **žiakom/žiačkam** a **študentom/ študentkám**. Učiteľom môže poslúžiť ako pomôcka a inšpirácia pri predstavovaní udalostí, z ktorých mnohé sú kľúčové nielen pre minulosť, ale i súčasnosť našej krajiny a často aj našich rodín. Žiakov a študentov by chcela najmä motivovať k spoznávaniu týchto udalostí, premýšľaniu o nich a aplikácii získaných vedomostí.

Veríme však, že otázky a zadania budú príležitosťou pre zamyslenie sa aj **bežným čitateľom a čitateľkám z mimoškolského prostredia**. Môžu byť podnetom na rozhovory, spomienky s rodičmi a starými rodičmi, rodinnými známymi, diskusie s obecnými kronikármi alebo impulzom na individuálne hľadanie ďalších informácií, čítanie ďalších kníh alebo počúvanie piesní a sledovanie filmov.

Pri tvorbe otázok, úloh a aktivít v príručke sme vychádzali z presvedčenia, že **dejeпис nemá byť len o mechanickom učení sa historických faktov, dátumov a mien osobností**. Naším cieľom je skôr odhaľovanie vzťahov a súvislostí, pochopenie príčin a dôsledkov a poučenie z historického vývoja pre súčasnosť i smerom do budúcnosti. Preto sa zadania snažia viesť k aktívnemu premýšľaniu a rozvoju zručností, ako kritické myslenie, argumentácia, práca s informáciami a prameňmi či kreativita.

Niektoré otázky či zadania môžete **včleniť priamo do vyučovacích hodín**, iné sú vhodné **na domácu prípravu, individuálnu či skupinovú prácu**. Vnímame limitovanú časovú dotáciu dejepisu, no mnohé úlohy ho presahujú - sú vhodné aj na **hodiny slovenského jazyka, náuky o spoločnosti, informatiky či anglického jazyka**. Pri dobrej komunikácii a spolupráci s vašimi kolegami veríme, že nájdete cestu, ako o témach Slovenska po roku 1945 učiť **medzipredmetovo**. Počas školského roka sú príležitosti, kedy zmysluplne zostavený **projektový/tematický deň** podporí u študentov záujem ponoriť sa do bádania v našej minulosti. Veríme, že niektoré úlohy sú pre záujemcov aj **na voľný čas**.

Zadania úloh vychádzajú primárne z textovej časti knihy Všetko malo byť inak - osobného príbehu M. M. Šimečku a výkladového textu M. Poscha. Okrem toho však ponúkame aj množstvo ďalších rozmanitých zdrojov a prameňov, ktoré je možné využiť - písomných i obrazových, dokonca aj odkazy na zvukové záznamy,

videá a filmy. Boli by sme radi, keby si žiaci/študenti vybrali tie, ktoré ich zaujímajú.

O rozmanitosť sme sa snažili aj pri znení samotných úloh, ktoré nabádajú k rôznym formám práce i k využitiu viacerých zručností a myšlienkových procesov. Pre lepšiu prehľadnosť sú v príručke graficky odlišené:

- Úlohy zamerané na vyhľadávanie a spracovanie informácií, slúžia na systematizáciu a triedenie poznatkov
- Problémové a diskusné úlohy zamerané na formulovanie názorov, rozvoj argumentácie a tvorbu postojov
- Práca s rôznorodými prameňmi zameraná na analýzu a interpretáciu
- Tvorivé úlohy slúžiace na vlastnú aplikáciu osvojených vedomostí

Okrem toho sú súčasťou textovej časti rýchle otázky, ktoré vyžadujú zamyslenie sa nad spomínanými problémami, vyjadrenie názoru, prípadne aktualizáciu témy na súčasnosť. Zámerne sme neoznačovali vhodnosť úloh pre rôzne vekové kategórie - veríme, že **učiteľ podľa potrieb svojich žiakov/študentov zvolí primeranosť aj rozsah** a mimoškolskí čitatelia si vyberú podľa záujmu. Obdobne pri práci s textovou časťou knihy - s mladšími ročníkmi je možné použiť len príbeh M. M. Šimečku a naopak, pri maturantoch z dejepisu odporúčame pracovať viac do hĺbky s odporučenými dokumentmi či knihami.

Milí čitatelia, milé čitateľky,

nedajte sa, prosím, odradiť a demotivovať rozsahom príručky a množstvom úloh v nej. Našou snahou bolo ponúknuť vám niečo, čo sa v období, o ktorom píšeme, hľadalo len veľmi ťažko - **rôznorodosť a slobodu výberu. Boli by sme radi, ak by ste príručku vnímali ako švédsky stôl, z ktorého si každý môže vybrať to, na čo má chuť, čo zvládne a čo mu vyhovuje.** Nečakáme, že zjete úplne všetko. Dovoľte nám teda na záver popriať vám pri vašom výbere šťastnú ruku.

Michal Bohuš

**Všetko
malo byt' jinak
1945**

(1) Napíšte si zoznam: „5 vecí, ktoré ma štvú, trápia, sklamali...“

Premýšľajte chvíľu:

- Čo vás naposledy nahnevalo, sklamalo a prečo?
- Aký konkrétny problém ste museli vyriešiť?
- Ako ste ho vyriešili?

Napíšte krátku úvahu, v ktorej opíšete 5 svojich najaktuálnejších starostí, problémov či otázok, nad ktorými premýšľate.

(2) Rozdeľte sa v triede do trojíc. Prečítajte si príbeh M. M. Šimečku na str. 20.

- Spíšte zoznam piatich problémov, s ktorými sa v 15-tich rokoch musel vysporiadať jeho otec. Porovnajte tento zoznam so svojimi problémami a starosťami.
- Diskutujte o rozdieloch, ktoré ste zistili a ich príčinách.

Čo mali tínedžeri dnes a po druhej svetovej vojne spoločné?

- Do akej miery naše životy ovplyvňuje doba, v ktorej žijeme, a udalosti, ktoré sa v nej odohrávajú? Vyjadrite svoj názor a podporte ho argumentmi.

(3) Hľadajte v texte kapitoly Všetko malo byť inak:

- V aké zmeny verili mnohí ľudia po 2. svetovej vojne?
- Prečo ich oslovili **myšlienky komunistov**?
- Ako vnímali komunizmus a čo si od neho sľubovali?

ANKETA

- Vytvorte dvojice.
- Pripravte jednoduchú anketu a zistite, **ako komunizmus vnímajú ľudia dnes**.
- Oslovte minimálne 3 ľudí, ktorí sa narodili po roku 1989 a 3 ľudí, ktorí si pamätajú dobu pred rokom 1989.
- Svoje výsledky vyhodnoťte a prineste na hodinu.

Na hodine vytvorte šesticu a odpovedzte si:

- Akých ľudí ste oslovili?
- Boli ochotní sa s vami rozprávať?

- Aké podobnosti ste zistili?
- A aké rozdiely?

(4) V príbehu (str. 20) sa spomína, že otec M. M. Šimečku sa v mladosti vôbec nezaujímal o politiku.

- Ako ste na tom vy? Prečo?

(5) AKTUALITY

- Rozdeľte sa do štvoríc.
- Vylosovaný žiak/študent číta postupne otázky.
- Štvorica sa môže potichu rýchlo poradiť a zapíše si odpoveď. Po poslednej otázke vylosuje žiaka/študenta, ktorý prečíta správne odpovede.
- Za každú správnu odpoveď si tím pripíše 1 bod.
- Tím s najvyšším počtom bodov môže vybrať typ úlohy, ktorý sa bude riešiť na ďalšej hodine.

Kto je náš prezident?

Kto je náš premiér?

Koľko politických strán je aktuálne v parlamente?

Vypíšte parlamentné politické strany.

Kedy budú najbližšie voľby? Aké?

Ako sa volá starosta/ka vašej obce (primátor/ka vášho mesta)?

Pomenujte 5 vecí, o ktorých rozhoduje obecné/mestské zastupiteľstvo.

- Následne diskutujte, či sa zaujímate o politiku a či je to vôbec potrebné a dôležité.
- K svojim názorom uvádzajte argumenty a snažte sa ich podporovať konkrétnymi dôkazmi a príkladmi.
- Aký je **význam študentského parlamentu**?
- Kto vás v ňom zastupuje?
- Aké konkrétne problémy sa mu podarilo vyriešiť na vašej škole?

(6) Prezrite si **dobové plagáty, slogany**.

- Vysvetlite, aké hodnoty, princípy mali komunikovať obyvateľom a čo bolo ich cieľom.

- 1 Československé volebné plagáty z roku 1946. Zdroj: Městské muzeum v Čelákovících p. o./ Martin Dolejský

(7) V spomienkach otca M. M. Šimečku (str. 20) rezonuje aj **prenasledovanie a trestanie ľudí**, na ktoré ich jednoducho stačilo označiť za fašistov (a neskôr napr. za imperialistov, agentov Západu či nepriateľov štátu) bez ohľadu na to, či to skutočne bola pravda.

Vo dvojiciach premýšľajte a prediskutujte:

- Čo si myslíte o takomto **nálepковaní určitých skupín ľudí a predsudkoch** voči nim?
- Išlo len o jeden z negatívnych dôsledkov vojny alebo je takéto správanie **aktuálne aj dnes**?
- Uvažujte a nájdite v dnešnej spoločnosti skupiny, ktoré sú **diskriminované a prenasledované**. Popíšte, aké konkrétne **predsudky a stereotypy** sa s týmito ľuďmi spájajú.
- Vyhľadajte projekty, iniciatívy či organizácie, ktoré takýmto ľuďom pomáhajú a chránia ich.

(8) Vyhľadajte v texte knihy **sľuby a plány**, ktoré po vojne prezentovala komunistická strana a na ich základe vytvorte volebný billboard alebo video spot propagujúci stranu pred voľbami roku 1946.

(9) Zistite a zdôvodnite, čo mali vyjadrovať tieto **symboly**:

1.

2.

3.

4.

5.

6.

(10) Ktoré symboly z predchádzajúcej úlohy využívali aj iné ideológie ako socializmus a komunizmus? Čo mali s komunizmom spoločné a čím sa od neho líšia?

- Porovnajzte **symboly** a uveďte, ktoré prvky a motívy sa v nich objavujú častejšie. Popremýšľajte, čo znamenajú a prečo sú dôležité.

(11) Politiku v obnovenej Československej republike riadil **Národný front**. Zistite, ktoré české a slovenské politické strany združoval. Aký je rozdiel medzi politickou ľavicou a pravitou? (O čo komu ide a akými cestami?)

(12) Prečítajte si ukážku z **Košického vládného programu** a do bodov zhrňte najdôležitejšie plány československej vlády. Rozhodnite, ktoré body programu boli prejavom demokracie a ktoré naznačovali, že Československá republika smeruje ku komunistickej totalite. Svoje tvrdenia vysvetlite a odôvodnite.

Zdroj napr.:

<https://www.vtedy.sk/kosice-kosicky-vladny-program-prijatie-1945>

(13) Predstavte si, že je rok 1945. Vžite sa na chvíľu do roly politikov, ktorí sú zodpovední za budúcnosť novovzniknutého štátu. Pomenujte **problémy ľudí po vojne**. Následne ich v skupinách prediskutujte a pripravte **programové vyhlásenie svojej vlády**.

- Prezentujte ho pred triedou. Jednotlivé body svojho programu obhájte a vysvetlite ich význam. Ak si na zostavenie vlády netrúfate, diskutujte v skupinách o problémoch a nedostatkoch vašej školy/triedy, navrhните ich riešenia.
- Pripravte si krátky prejav, ktorý by ste mohli predniesť riaditeľovi či na pôde školského parlamentu.

(14) Dôležitým politickým dokumentom boli **Benešove dekréty**, ktoré sa v médiách i v politike spomínajú dodnes. Stále je totiž živá debata o ich možnom zrušení.

- Vo dvojiciach zistite, ktoré dekréty sú predmetom sporov a otázok.

- Zostavte zoznam aspoň troch možných dôsledkov ich prípadného zrušenia.
- Svoje názory nezabudnite vysvetliť a podložiť argumentmi.

(15) V súvislosti s výsledkom **volieb v roku 1946** na Slovensku popíšte, aký by mohol byť ďalší vývoj našej krajiny, keby bola samostatná a nie súčasťou Československej republiky.

(16) Na základe informácií, ktoré ste získali o **odsunoch Nemcov a Maďarov** z Československa po druhej svetovej vojne, sa vlastnými slovami pokúste vysvetliť, čo znamená **princíp kolektívnej viny**. Ako ho československá vláda uplatňovala. Aké boli dôsledky?

(17) Predstavte si, že by ste sa stali obeťou odsunu za hranice a **na zbalenie by ste dostali 48 hodín**. Spíšte si zoznam 10 vecí, ktoré by ste si zbalili do osobnej batožiny a svoj výber odôvodnite.

(18) V skupinách porozmýšľajte o **téme odsunov**, pomôžte si nasledujúcimi otázkami:

- Podľa **akých kritérií** sa rozhodovalo, kto bude odsunutý?
- Mali ľudia možnosť **brániť sa** alebo odvolať sa proti rozhodnutiu o odsune?
- Čo sa stalo s **majetkom**, ktorý si odsunutí ľudia nemohli vziať so sebou?
- Aké životné **podmienky** (prácu, bývanie, zdravotnú starostlivosť) mali ľudia zabezpečené vo svojej novej domovine?
- Ktoré základné **ľudské a občianske práva boli pri odsunoch porušované?**
- Chýbajúce informácie vyhľadajte na internete alebo v knižnici.
- Po zodpovedaní otázok navrhните alternatívne **riešenie problému s národnostnými menšinami** v novej republike, ktoré by bolo humánnejšie a spravodlivejšie a nevyvolávalo by medzi nevinnými Maďarmi a Nemcami pocity krivdy.

(19) Porozprávajte sa so svojimi rodičmi a starými rodičmi, prípadne preskúmajte rodinný archív a zistite, ako **vaši predkovia prežili druhú svetovú vojnu**. Dotkol sa nejako vašej rodiny odsun obyvateľstva? Bol niekto z vašej rodiny poslaný za hranice alebo, naopak, niekomu, komu to hrozilo, pomohol?

Poznámka pre učiteľa:

Zdieľanie zistení na ďalšej hodine by malo byť dobrovoľné, vzhľadom na citlivosť témy.

**Medzi dvoma
totalitami
1945 – 1948**

(1) Roky 1945 – 1948 sú považované za **demokratické medziobdobie** oddeľujúce dve rôzne totality v Československu.

- **Čo je však vlastne demokracia a totalita a aký je medzi nimi rozdiel?**
- a. Ak by ste žili v totalite, čo by ste smeli a čo by ste nesmeli? Kto by to určoval?

Aké máte možnosti?	Demokracia	Totalita
<p>Cestovanie Čo potrebujete na vycestovanie do zahraničia? Kto a čo o vašej ceste rozhoduje?</p>		
<p>Štúdium Čo potrebujete na prijatie na strednú alebo vysokú školu? Kto a čo o vašom prijatí rozhoduje?</p>		
<p>Výber povolania Čo potrebujete na prijatie do zamestnania? Kto a čo o vašom prijatí rozhoduje?</p>		
<p>Prístup k informáciám Odkiaľ získavate informácie? Cenzuruje niekto informácie? Kto cenzuruje informácie?</p>		
<p>Knihy, filmy, hudba, divadlo Kde je možné sa k nim dostať? Kto a ako kontroluje ich obsah?</p>		

b. Doplňte tabuľku a uveďte aj konkrétne príklady, ako sa demokracia a totalita prejavovali v Československu.

Znak režimu	Demokracia	Príklad	Totalita	Príklad
Dodržiavanie ľudských práv a slobôd				
Politická pluralita (mnohorakosť, rozmanitosť)				
Tolerancia voči opozícii				
Čo je povolené a zakázané				

**Nadšenie,
vítazi, porazení
1948**

(1) Sformulujte vo dvojiciach čo najviac argumentov, ktorými by ste počas februárovej krízy v roku 1948 presvedčili aspoň jedného nekomunistického ministra, aby **podal demisiu** a pomohol tak k pádu vlády.

(2) **Komunisti** sa v Československu dostávali k moci postupne a na základe dobre premyslených krokov. Analyzujte tento postupný proces a pomenujte jednotlivé čiastkové kroky, ktoré **na ceste k totalite** treba vykonať, a ku každému z nich doplňte, ako konkrétne ho realizovali československí komunisti.

(3) Do slepej mapy zakreslite, ktoré krajiny prijali **Marshallov plán** a ktoré ho odmietli. Vysvetlite, čo krajiny odmietajúce hospodársku pomoc od USA spájalo, a zistite, od koho ju prijali a o aký program išlo. Chýbajúce informácie vyhľadajte na internete.

Zdroj: mapchart.net

(4) Komunisti neboli jediní, ba ani prví, kto vybudoval **totalitný režim**. Dá sa povedať, že v mnohom sa inšpirovali nemeckým nacizmom či talianskym fašizmom z obdobia pred a počas druhej svetovej vojny.

- **Porovnajtie tieto režimy**, pomenujte ich podobnosti, rozdiely a vysvetlite, akým spôsobom uplatňovali tie isté znaky totality.

Využite svoje vedomosti, príp. chýbajúce informácie vyhladajte v knižnici či na internete.

	Fašizmus	Nacizmus	Komunizmus
Kde?			
Kedy?			
Podstata ideológie			
Preferovaná skupina			
Nepriatelia štátu			
Symboly			
Postup proti opozícii			
Dodržiavanie ľudských práv			
Mládežnícke organizácie			

(5) Februárový prevrat v roku 1948 bol udalosťou, ktorá zo dňa na deň nenávratne zmenila životy všetkým obyvateľom republiky. Takéto udalosti však v dejinách nie sú ničím výnimočným a určite sa mnohé odohrali aj počas vášho života.

- Spomeňte si v skupinách aspoň na **päť takýchto prelomových udalostí z nedávnych dejín**, ktoré výrazne zmenili svet. Zostavte z nich rebríček podľa dôležitosti a svoj výber odôvodnite.

(6) Otec M. M. Šimečku v príbehu na str. 42 hovoril o zmanipulovaných voľbách ako o malom „**kaze demokracie**“, ktorý bol v záujme vyššieho dobra ochotný prehliadnuť. Takýchto malých kazov však postupne pribúdalo čoraz viac.

- Uveďte aspoň tri ďalšie udalosti, ktoré boli náznakom, že komunistom ide len o zdanlivú demokraciu, skrývajúcu totalitný štát.

(7) To, čo komunistom umožnilo uchopiť moc v Československu, bola neschopnosť širokých mas prejavíť svoj nesúhlas s ich postupmi, napriek tomu, že ich nepovažovali za správne. Takáto „**mlčiaca väčšina**“ však nie je ničím neobvyklým ani v súčasnosti.

- Zažili ste už niečo podobné na vlastnej koži alebo ste to spozorovali vo svojom okolí či v celej spoločnosti? Uvádajte konkrétne príklady a tiež dôsledky, ktoré mlčanie väčšiny prinieslo.

(8) Demokracia čelí aj v súčasnosti rôznym nebezpečenstvám a výzvam.

- Spíšte zoznam domácich alebo svetových javov, ktoré možno v súčasnosti považovať za **ohrozenie demokracie**. Zároveň k týmto hrozbám navrhnete opatrenia, ktoré by ich odstránili alebo aspoň minimalizovali.

(9) Prečítajte si ukážku z československej ústavy, ktorá hovorí o voľbách, a vo dvojiciach vysvetlite, ktoré z jej ustanovení boli v roku 1948 porušené.

(10) Prečítajte si úvodné **Prehlásenie československej ústavy z roku 1948** a **Preambulu súčasnej slovenskej ústavy**. Porovnajte ich a pomôžte, v čom medzi nimi vidíte najväčšie rozdiely.

Použite napríklad: <https://www.upn.gov.sk>

(11) Debatujte so spolužiakmi o tom, prečo sa komunisti snažili **zarmády odstrániť ľudí**, ktorí počas vojny pôsobili v odboji na Západe.

- *Ktoré ich skúsenosti mohli byť pre komunistický režim **nebezpečné**? Ktoré ďalšie osoby boli prenasledované a odstraňované z verejného života a kvôli čomu?*

(12) Vo dvojiciach si prezrite kartičky **s dobovými sloganmi a heslami**, ktoré boli umiestňované nad vstupmi do škôl, tovární, družstiev, na transparentoch, na plagátoch, vo výkladoch, na nástenkách (uvedomte si, že nebol internet, Instagram, FB a pod.).

Roztriedte ich do dvoch skupín:

- ***Ktoré sú pre vás zrozumiteľné? A ktoré nie sú zrozumiteľné?***
- ***Čo nimi chceli ideológia vyjadriť?***
- *Vytvorte zoznam sloganov, ktoré sú podľa vás najvtipnejšie, najoriginálnejšie a najviac zavádzajúce. Svoj výber odôvodnite.*
- *Po cca 5 - 10 minútach prediskutujte vaše názory v triede spoločne.*

<p>Buduj vlasť, posilniš mier</p>	<p>Sovietsky zväz – náš vzor</p>	<p>Proletári všetkých krajín, spojte sa!</p>
<p>So Sovietsky zväzom na večné časy a nikdy inak!</p>	<p>Úlohy zjazdu Komunistickej strany Československa splníme!</p>	<p>Socialistickou výrobou k lepšiemu zajtrajšku!</p>
<p>Nech žije a rozkvitá večné a nerozbitné priateľstvo národov Československa a Sovietskeho zväzu</p>	<p>Nech žije marxizmus-leninizmus, nepremožiteľná zbraň pracujúcich celého sveta</p>	<p>Nech žije Sovietsky zväz – najväčšia záruka svetového mieru</p>
<p>Komunizmus – náš cieľ</p>	<p>Komunizmus – náš zajtrajšok</p>	<p>Vpred za ďalšie úspechy pri budovaní vyspelej socialistickej spoločnosti</p>
<p>Leninskou cestou k ďalšiemu rozvoju našej socialistickej vlasti!</p>	<p>Pod vedením KSČ za ďalší rozvoj socialistickej spoločnosti</p>	<p>Socialisticky pracovať, socialisticky žiť!</p>

<p>Sovietska armáda – nezdolná záštita pokojného budovania a strážkyňa mieru</p>	<p>Sovietsky zväz – opora mieru a pokroku na celom svete!</p>	<p>V jednote je sila!</p>
<p>V pevnej jednote KSČ a ľudu za ďalšie úspechy pri budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti</p>	<p>Svetový festival mládeže a študentstva v Moskve – za antiimperialistickú solidaritu, mier a priateľstvo</p>	<p>Za ďalšie upevnenie československo- sovietskych vzťahov</p>
<p>V čele s KSČ za ďalší rozvoj našej socialistickej vlasti!</p>	<p>Nech žije naša robotnícka trieda!</p>	<p>Sovietsky zväz – mierová hrádza</p>
<p>Všetky síly Strany a ľudu pre splnenie programu zjazdu KSČ!</p>	<p>Výročie VOSR – sviatok všetkého pokrokového ľudstva! <i>VOSR = Velká októbrová socialistická revolúcia</i></p>	

(13) Prezrite si ukážky **dobovej komunistickej propagandy**, vypočujte si piesne. Zaznamenajte:

Aké používa slová?	
Aké hodnoty propaganda zdôrazňuje?	
Heslá?	
Želania?	
Výzvy?	
Symboly?	

Pieseň práce

Pieseň šťastných detí

Internacionála

(14) Vyhľadajte dokument o živote Karola Marxa. Aké životné situácie mu dali impulz k názorom, že je potrebné zrušiť súkromné vlastníctvo? Pomenujte hlavné myšlienky jeho diela.

- Skúste vysvetliť hlavnú myšlienku plagátu Posledná hodina.

- „Posledná hodina!“ Plagát z roku 1920. Hodinové ručičky v tvare meča s nápisom komunizmus sa blížia k hlave s nápisom kapitál. Zdroj: Wikimedia commons

(15) Prezrite si dobové plagáty.

- Čo nimi chceli ideológovia vyjadriť a prečo?
- Komu boli určené?

- Zdroj: SNG

(16) Porovnajte propagandistické piesne s verziou od populárnej kapely Banket, ktoré vznikli po páde režimu.

- Čím sa pieseň od Banketu líši od svojej predlohy?
- Aký vzťah k režimu podľa vás umelci vyjadrovali touto modernou verziou?
- Viete uviesť aj ďalšie príklady, kedy bolo nejaké známe dielo nanovo spracované s podobným zámerom?

Nech žiarivo nám slnko svieti

Richard Müller & Banket: Pieseň šťastných detí

(17) Skladanie slávnostného sľubu iskier a pionierov bola celospoločenská udalosť.

- Ktoré myšlienky z týchto dobových materiálov vnímate pozitívne?
- S ktorými nesúhlasíte? Vaše názory zdôvodnite.

Sľub iskry

Domovina moja krásna, sľubujem ti v tento deň, že ja, tvoja iskra jasná, tebe k sláve vyrastiem.

Zákony iskier

1. Iskra hovorí pravdu.
2. Iskra chce veľa vedieť a poznať.
3. Iskra rada cvičí, spieva, kreslí, hrá sa.
4. Iskra je pracovitá a pomáha rodičom.
5. Iskra chce byť pionierom.

Sľub pioniera

Sľubujem pred svojimi druhmi, že budem pracovať, učiť sa a žiť podľa pionierskych zákonov, aby som bol dobrým občanom svojej milovanej vlasti Československej socialistickej republiky a svojím konaním budem chrániť česť Pionierskej organizácie a Socialistického zväzu mládeže.

Zákony pionierov

1. *Pionier je oddaný svojej socialistickej vlasti a Komunistickej strane Československa.*
2. *Pionier je priateľom Sovietskeho zväzu a obhajcom pokroku a mieru na celom svete.*
3. *Pionier si ctí hrdinstvo práce a boja.*
4. *Pionier svojím konaním, učením a prácou pomáha pri budovaní socialistickej vlasti.*
5. *Pionier je hrdý na svoju Pioniersku organizáciu a Socialistický zväz mládeže.*
6. *Pionier sa pripravuje na vstup do Socialistického zväzu mládeže.*

**Pracovat', verit'
systému a mlčat'
50. roky**

(1) Popremýšľajte **nad svojimi plánmi do budúcnosti** a odpovedzte na nasledujúce otázky:

- Aké sú vaše plány po skončení strednej školy?
- Na akej vysokej škole chcete študovať a prečo?
- Čo budete musieť robiť, aby ste sa na vysokú školu dostali a úspešne ju dokončili?

(2) Prečítajte si príbeh na str. 54.

- Pokúste sa vysvetliť, prečo režim takto zasahoval do životov svojich občanov.
- Dokážete uviesť aj ďalšie príklady, ako **režim trestal ľudí** za to, že vyjadrili svoj názor?
- Ako by ste sa zachovali vy, keby ste v dnešnej dobe boli štátom šikávaní za vyjadrenie názoru?
- Viete o tom, že by sa niečo podobné dialo aj dnes?

(3) Oboznámte sa **so svedectvami obetí komunistického režimu**.

- Vyberte si príbeh, ktorý vás najviac zaujal, prekvapil či vyľakal a zdieľajte zistené so spolužiakmi.

Zdroj napr.: <https://www.postbellum.sk/pribehy/>

(4) Premeňte sa na novinárov a vyskúšajte si, aký je **rozdiel medzi objektívnym a ideologicky zafarbeným** informovaním. Rozdeľte sa do dvojíc a vyberte si rovnakú zaujímavú aktuálnu tému. Jeden z vás napíše k téme propagandistickú reportáž a druhý reportáž, ktorá o téme informuje objektívne a nezaujato. Následne oba texty porovnajte a všimajte si, v čom sú medzi nimi najväčšie rozdiely.

- Aký ste používali slovník? Ako ste narábali s faktami?

(5) Debatujte v triede o tom, čo si predstavujete pod slovom **teror**.

- Zapisujte si slová a asociácie, ktoré vám v súvislosti s pojmom teror napádajú, prípadne si na tabuľu urobte spoločný brainstorming.

- Proti komu mohli teror zamerať komunisti a prečo? A ako konkrétne ho podľa vás realizovali?
- Svoje odhady a názory porovnajte s textom na str. 56.

(6) Prečítajte si ukážku zo **zákona na ochranu republiky**.

- Vysvetlite, koho a za čo postihoval.
- Na čo podľa vás režim tento zákon potreboval a ako ho využíval?

Zdroj napr.: <https://www.upn.gov.sk>

(7) Cenným a veľmi autentickým zdrojom informácií o komunistickom terore sú aj **listy politických väzňov**. Prečítajte si posledný list Milady Horákovéj z cely smrti.

Zdroj napr.: <https://www.vira.cz/texty/clanky/milada-horakova-slova-pred-popravou>

- Popíšte, aké pocity autorka vyjadruje.
- Na čo a na koho myslí, ako sa vyjadruje o svojom odsúdení?
- Posúďte, čo nám tento list hovorí o charaktere a osobnosti Milady Horákovéj.

(8) Častý spôsob, ktorým si komunistickí vyšetrovatelia vynucovali priznanie obvinených, bolo mučenie. Vyhľadajte metódy mučenia, ktoré používali. Ktoré ľudské práva porušovali?

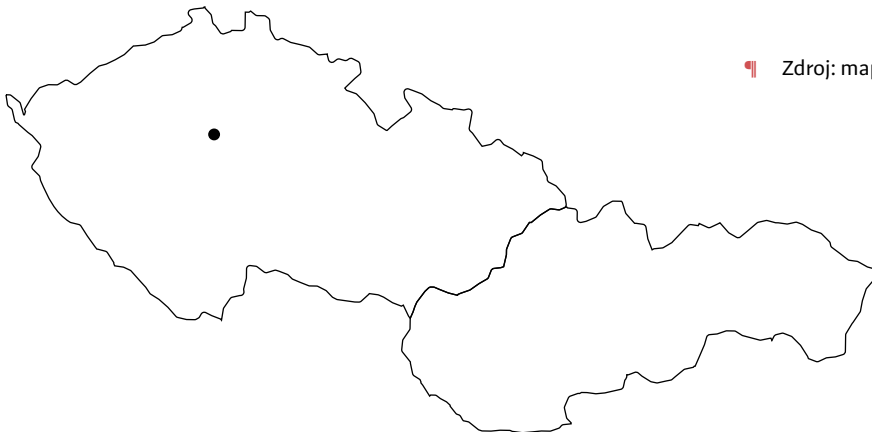
(9) Vyhľadajte informácie a doplňte porovnávaciu tabuľku s prehľadom **najväčších politických procesov 50. rokov**.

	Heliodor Píka 	Milada Horáková 	Rudolf Slánský 	Ladislav Novomeský
Postavenie/ funkcia obvinených				
Obžaloba				
Rozsudok				

- 🚩 Heliodor Píka. Zdroj: Wikimedia commons
- 🚩 Milada Horáková. Zdroj: Wikimedia commons
- 🚩 Rudolf Slánský. Zdroj: Česká televize/Wikimedia commons
- 🚩 Ladislav Novomeský. Zdroj: Wikimedia commons

(10) Do slepej mapy zakreslite miesta, kde sa nachádzali najznámejšie pracovné tábory v Československu. K jednotlivým táborom doplňte informácie o tom, aká práca sa v nich vykonávala, dokedy fungovali a koľko väzňov sa v nich vystriedalo. Zistite prečo sa tam dostali.

▮ Zdroj: mapchart.net

Tipy na zdroje:

<https://historyweb.dennikn.sk>

<http://www.moderni-dejiny.cz>

(11) Vo dvojiciach sa oboznámte s príbehmi väzňov z československých pracovných táborov. <https://www.upn.gov.sk/sk/perzekucie-a-procesy-50-a-60-rokov/> Skúste na základe získaných informácií porovnať podmienky v komunistických a nacistických koncentračných táboroch.

- ▮ Nápis Arbeit Macht Frei (Prácou k slobode) pri vstupe do koncentračného tábora Auschwitz. Zdroj: Neil/Wikimedia commons.
- ▮ Brána do bývalého pracovného tábora Vojna. Zdroj: Honza Groh/Wikimedia commons.

- V čom vidíte hlavné rozdiely a v čom sa na seba podobali?

(12) Aby ste si urobili lepšiu predstavu o živote v pracovnom tábore, prečítajte si ukážku z novely ruského autora Alexandra Solženicyna **Jeden deň Ivana Denisoviča (Solženicyn, 2003)**. Autor v ňom spracoval vlastné skúsenosti z pobytu v gulagu na Sibíri.

- Pokúste sa na základe úryvkov určiť, ktoré ľudské práva boli v pracovných táborech bežne porušované.

„... na 50 zaplošticovaných poschodových dvojpríčníach spalo 200 ľudí...

... keď nadišiel čas, ráno prišlo. Okrem toho, ako sa už človek môže zohriať – na obloku nakýdaná námraza a hore na stene, popri strope okolo celého baraka, ktorú je teda poriadne veľký, biela pavučinka. Inováť...

... pekne v závetrí, aby neukazoval privysoký mráz, visel ľadom obrastený teplomer. Šuchov s nádejou zaškúľil na mliečnobielu rúrku: keby ukázala nad 40, podľa predpisu by ich do roboty nevyhnali. Lenže dnes sa mráz k štyridsiatke nedotiahol.“

„... Šuchov už za tých osem rokov väzenia zažil všelijaké poriadky s obuvou. Boli časy, že sa museli zaobísť bez váľaniek a o bagančiaci ani nesnívali, dostávali len krpce pletené z lyka a čtétzetky (vyrobené z pneumatík, nechávali stopu čelabinských traktorov). Teraz to bolo s obuvou trochu lepšie: v októbri dostal Šuchov (aj to len preto, že sa prešuchol do skladu so zástupcom brigádira) výborné bagandže s tvrdou špicou, do ktorých sa vošlo dvojce teplých onúc.“

„Väzenská polievka bola každý deň tá istá, podľa toho, aké boli zásoby zeleniny na zimu. Vlni nasolili iba mrkvu, preto od septembra do júna bývala polievka iba z mrkvy. A teraz je zasa zo sčernenej kapusty. Najsútejšie časy pre trestanca sú v júni, vtedy sa už minie všetka zelenina a na miesto nej sa varia krúpy. A najhoršie je v júli – vtedy do kotla sekajú žihľavy...“

... s jedným sa netreba náhliť, aj keby horelo. Okrem spánku žije trestanec pre seba iba desať minút pri raňajkách, päť pri obede a päť pri večeri.“

„Písať z tábora, to je ako hádzať kamene do temnej hĺbočiny. Čo do nej spadne, klesne na dno – vlny nenarobí. Nebude predsa písať, v akej brigáde pracuje, čo je zač jeho brigádír A. P. Ťurin... Skôr sa má o čom porozprávať s Loty-

šom Kildingisom než so svojimi doma. Aj oni mu píšu dva razy do roka a z ich listov sa nedá pochopiť, ako žijú.“

„Ako stál v rade, dozvedel sa novinu: tento týždeň budú zasa bez nedele, znova ich o ňu okradnú. ... Čakal to, ale keď sa správa potvrdila, až mu stislo srdce, veď komu by nebolo ľúto krvavo zaslúženej nedele? Veru, v rade dobre hovoria: voľný deň vedia pokaziť aj v tábore – vždy niečo vymyslia. Prestavať kúpeľňu, stenu postaviť, aby sa nemohlo prechádzať. Čistiť dvor, vymieňať matrace, vytriasť piliny alebo zabíjať ploštice na pričiach.“

„Stoja v rade s vrecúškami, mieškami. Tam za dverami (Šuchov sám v tomto tábore ešte nijaký balík nedostal, ale pozná to z počutia) sekerkou otvorila debničku, dozorca z nej všetko vlastnoručne povyberá a poprezerá. To rozreže, tamto prelomí, tamto zas premrhá či presype. Ak je to niečo tekuté v sklených alebo plechových nádobkách, otvorí ju a vyleje obsah do nastavených rúk alebo plátenného kornútika. Ak sú tam nejaké pirôžky alebo vyberanejšie sladkosti, prípadne saláma či rybka, dozorca si veru aj odhryzne. (A skús namietať, hneď to využije a začne – toto je zakázané, toto sa nepovoľuje a balík ti nevydá. Kto dostane balík, musí dávať a dávať, začínajúc dozorcom vo výdajni.) A keď už ti prezrú celú zásielku, zasa ti pre zmenu nevydajú debničku, zmeť si všetko, kam chceš – do vrecúška... len padaj, na rade je ďalší.“

Doplňujúce informácie k novele Jeden deň Ivana Denisoviča:

1962: uznesenie o publikovaní schválilo politbyro Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu na osobný nátlak Chruščova.

Jej publikovanie v ZSSR znamenalo koniec mlčania o gulagoch.

1970: udelenie Nobelovej ceny za literatúru (Solženicyn si ju nesmel prevziať)

1971 – 1972: na základe inštrukcií stiahnutá z knižníc

INFO

(13) Pracujte v skupinách, zistíte z dostupných zdrojov, aké boli ďalšie osudy ľudí, ktorých postihla **komunistická Akcia B**.

- *Kto dostal ich byty a kde bývali ľudia, ktorí o tie svoje prišli?*
- Diskutujte o tom, čo by ste robili, keby vás vláda zo dňa na deň vysťahovala z vášho bytu alebo domu. Vytvorte zoznam krokov, ktoré by ste podnikli na vyriešenie svojej situácie.

(14) V 90. rokoch odborníci identifikovali **10 krokov vedúcich ku genocíde**.

- V skupinách sa s nimi oboznámte (pomôžte si navzájom s prekladom z angličtiny): <https://rightsinfo.org/ten-stages-of-genocide/>
- Následne posúďte, ako ďaleko sa v boji proti „nepriateľom štátu“ dostali predstavitelia komunistického režimu. Ku každej etape doplňte, ako konkrétne ju československí komunisti aplikovali. Na záver porovnajte komunistické účtovanie s nepriateľmi režimu s inými genocídami vo svete (napr. holokaust, arménska genocída, Rwanda, Kambodža). Pomenujte, čo konkrétne majú jednotlivé **genocídy** spoločné a čím sa líšia.

(15) Vytvorte skupiny a navrhните zoznam aspoň piatich opatrení, ktoré môžu vlády štátov alebo medzinárodné organizácie urobiť, aby **zabránili genocídám**. Každé opatrenie obhájte a vysvetlite, prečo je dôležité, prípadne vymyslíte sankciu za jeho porušenie.

(16) O tom, že komunizmu uverili aj mnohí intelektuáli a umelci, svedčí ich tvorba, ktorou oslavujú režim. Prečítajte si vybranú **báseň písanú v duchu tzv. socialistického realizmu**.

- Popíšte, ako autor vníma režim, ako ho zobrazuje a aké postoje k nemu vyjadruje.
- Pokúste sa vysvetliť, ktoré komunistické názory, postoje a sľuby mohli intelektuálov osloviť a získať ich na svoju stranu.

Milan Ferko

Tankisti mierových polí

*Keď so súdruhmi chodím po horách,
alebo v poliach úrodu zriem obriu –
pýšim sa ako hospodár:
krásnu my máme zem,
bohatú,
dobrú!*

*No ešte veľa medzi-jaziev haní
jej očistenú tvár
a češť.
Človeka žerú drobné rany.
Ako tie svoje
boľavé
vlast mohla toľko niesť...?!*

*Dosť bolo
drotárikov chatrných!
Nesmú si obce prsia
refazou hlúpych zväd už previnúť!
Strojmi,
so spevom jadrným
zasadme novú dedinu!*

*Hľaď,
ako v nej parta žírnych lánov
úrodou ťaživou zem venčí,
ako tam vôňou vetrolamov
zakrytí oddychujú ženci,
ako tam lopota byť nemá nárok
a koksagiz v nej vetví listy,
ako nám miesto kominárov
nosia už šťastie
traktoristi.*

*Babky len svoje:
frčí,
chrčí,*

*brčí –
že vraj – traktor.
Chlapi –
tí chvália. Fíha!
Tak to šlo...!
A chlapi s pionierskou šatkou
už nevidia v nich
rozprávkových tátošov.*

*Dievčatá –
počnúc Boženou
a končiac Zuzkou –
majú túžbu istú:
nie bohatého muža, božemôj,
ale
traktoristu.*

*Keď večer z poľa
stroje dorapocú
a nezastane JEDEN pri okne –
vytrysknú žiale
zo sklamaných očí
a vankúš nimi celkom namokne.*

*Kto nepochopil –
nech sa spýta starcov,
aký bol život bez nich –
pochopí!
Veď už dnes v obci
traktorista viac je
jak
farár s organistom dokopy!*

*Kde medze špatili
a žrali
náš ľudský život,
celé dejiny –
tam založia ich múdre hlavy
družstevné mestá –
nové dediny.*

Oni už k tejto sláve dnes
štartujú svoj let orlí.
Nože sa ku nim,
báseň,
vznes,
k tým bohatierom
našich polí!
Ich dlaň už
trochárom i gazdom zháňa
rákoše pleskúrov a vredov z rúk.
Kam dovidia tí,
idúc na družstevné zrána –
otcovia naši
nikdy nedozrú.

Akože do socializmu stárež pôjde?
Poklusom?
Iba doskacká.
Veď reuma jej hľodá život
a hlavu tiaži
zberba kulacká!

Mladí sú –
orlí!
Kulak je –
had.
Hadovi
stačí
na hlavu
stať.

Lež kulak krdle hláv má –
vyklízne,
a hneď kožu zvlieka:
zmení sa
na anjela,
blázna,
alebo priamo
na „človeka“!

A potom
vetrí,
pátra,
kuce,
sliedi,
čŕha,
strežie,
kam pustí červeneho kohúta,
v pelechoch pikle pekla pečie,
jak zločin nových Babíc vyhútať!

Lež kráľovstvo jeho
nie je z tohto sveta,
kde za vrchsol sa dobyl
mladý ľud.
Traktory rafú lány voľných hrúd –
nech si len sipí hadí bes.
Rozgnavia jeho hlavy
junáci z STS!

Nuž ty, pejko oceľový,
Ta sa, do brázd do dvorov –
nech sa všade rozhlaholí
víťazný spev traktorov!

Nechže sa stroj ligoce
na štravách družstevných
a poničí chrastia,
nechže rastú stanice –
pridružené závody
spoločného šťastia!

Milan Ferko, 1953: Víťazná mladosť. Slovenský spisovateľ.

Vojtech Mihálik: Prísaha (1951)

Polnocou švihol hvizd. Sny neskončené
vylietli z myslí pod dupotou nôh.
Bojový poplach. Kde sa nebo klenie
nad hustou tmou, my s puškou na ramene
Von vychádzame v prísnych štvorstupoch.

Do diaľavy sa oráčiny valia,
Z obzoru šibú mladé komíny.
Tam v rukách vlasti, ktorá k práci vstala,
Z bežiacich strojov vyšľahuje páľa,
Noc žmurká zrakmi neónovými.

Zem dýcha mier. A biela cesta krúti
sa po mlčiacej nočnej krajine.
Aj delá mlčia vo vrbovom prúť.
Životu svojimi verní, proti smrti
sa zbraňami a láskou bránime.

Zem dýcha mier. A skvieť sa musí v mieri,
Až k hviezdám dvíhať šťastné čelá miest!
Raz prelejeme delá v buldozéry.
No môjho syna plač, krv mojej dcéry
Dovtedy nesmie touto zemou tiecť.

Dovtedy treba čistiť hlavne zbraní,
cez blato, sneh sa drať, stáť na stojkách,
lejakom núkať tvár, spať pod celtami
a mocnieť, aby do zlodejskej tlamy
strach vraha vrážal vlastný pušný prach.

Keď domov prídeme, keď v jasnom ráne
z vojenských blúz raz vytrasieme smrť,
svet životom jak zlaté pole vzplanie.
Do komunizmu prejdú naše zbrane
Siať obilie a kotly rušňov kuť.

Vojtech Mihálik, 1973: Básne. Zväzok druhý.
Slovenský spisovateľ.

Ctibor Štítnický: Červená šatka

Kolchozy, stepi, šíra ruská zem
vo tvojej reči planú ako šatka,
ktorú ti okolo krku uviazem,
súdzružka Katka.

Zázračne vyvrel z tejto zeme sen,
prelomil víchor zatvorené vrátky.
Tú voľnosť všetkým ľuďom roznesiem,
súdzružka Katka.

Zaseknúť zuby, zaťať päste, viem,
ťažká je cesta, ale už je krátka.
Hej, za lepší život bojujem,
súdzružka Katka.

Stalingrad, Moskva, veľká ruská zem,
v slovenských horách partizánska chatka:
dnes tieto svety k sebe priviazem,
súdzružka Katka.

Ctibor Štítnický, 1962: Slnovrat. Slovenský
spisovateľ.

(17) Porozprávajte sa so svojimi starými rodičmi alebo nejakým párom, **ktorý obdobie totality zažil** na vlastnej koži, a zistíte, kedy a ako sa zoznámili.

- *Ako na toto obdobie spomínajú?*
- *Idealizujú si ho alebo vnímali aj odvrátenú stránku totalitného režimu?*
- *Zasiahol nejak do ich životov a vzájomného vzťahu?*

(18) Ako a prečo sa menil vzťah mnohých intelektuálov k totalitnému režimu?

- Rozdeľte sa do skupín a vyberte si jednu významnú osobnosť, ktorá v 50. rokoch stála **na strane režimu** (Milan Kundera, Ladislav Mňačko, Dominik Tatarka, Ludvík Vaculík).
- Zistite, ako a v dôsledku čoho sa ich postoje ku komunizmu vyvíjali v 60. rokoch a ako sa prejavili v ich činnosti i umeleckej tvorbe. Svoje zistenia prezentujte pred triedou.

(19) Napíšte si zoznam troch vecí, ktoré sú vaším **osobným majetkom**, a len ťažko by ste sa ich vzdávali.

- *Čo ste do svojho zoznamu dali a prečo je to pre vás dôležité?*
- *Viete si predstaviť, že by ste tieto veci museli odovzdať štátu?*
- *Za akých okolností by ste na to pristali a akú protihodnotu by ste očakávali?*
- *A čo by ste robili, keby ste boli zo strany štátu k odovzdaniu svojich vecí nútení?*
- *Podriadili by ste sa alebo by ste vzdorovali?*
- *Myslíte, že by váš odpor mal aj nejaké následky?*

(20) Vráťte sa v čase do obdobia kolektivizácie poľnohospodárstva.

- Rozdeľte sa do dvojíc, jeden z vás sa vžije do roly predsedu JRD, druhý bude roľníkom, ktorý odmieta do družstva vstúpiť.
- **Predseda JRD** vymenuje všetky výhody vstupu do družstva a podloží ich konkrétnymi príkladmi.
- **Roľník zasa** predstaví svoje obavy z toho, čo by mu vstup priniesol.

- Pripravte si argumenty podporujúce váš názor a zahrajte krátku scénu.
- Vaši spolužiaci vám následne dajú spätnú väzbu, kto ako argumentoval, bol presvedčivý a čo by ste mohli robiť ešte pre zlepšenie používania argumentov (nie je to súťaž, ale príležitosť na rozvoj).

(21) V skupinách sa oboznámte s osudmi roľníkov, ktorí sa postavili **proti kolektivizácii** a za svoje rozhodnutie boli štátom prenasledovaní a šikanovaní. Následne sa pokúste navrhnúť, čo mohli komunisti urobiť, aby kolektivizácia prebehla nenásilne, dobrovoľne a spravodlivo.

(22) Čo je to vlastne **komunizmus**? Na základe textu zhrňte, čo v komunistickej ideológii považujete za pozitívne a atraktívne a čo vám na nej naopak prekáža. Svoje tvrdenia odôvodnite.

(23) Nahliadnite do **dobových učebníc zemepisu a knihy geografie**.

- Rozdeľte sa do 5 skupín.
- Každá si vyberie jedno zadanie a po jeho spracovaní zistenia spoločne prediskutuje.

rakter aj celoštátnemu zjazdu roľníckych komisií 28.—29. februára 1948 v Prahe, ktorý vyznel ako manifestácia triednej spolupráce robotníckej triedy s roľníctvom a postavil sa jednoznačne za novú vládu.

Na Slovensku sa Demokratická strana za februárových udalostí ocitla v úplnom rozklade. Vedenie stratilo spojenie s členstvom a mnohí členovia začali prestupovať do iných politických strán. Aj v Demokratickej strane vznikol akčný výbor, ktorý prevzal vedenie a pripravoval vznik novej strany — Strany slovenskej obrody. Akčný výbor považoval Demokratickú stranu za fakticky zaniknutú, jej povstaleckú kontinuitu za prerušenú a vyhlásil, že nová strana nebude nadväzovať na jej minulosť.

Významným politickým činom na Slovensku bolo, že prípravný Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu poveril Gustáva Husáka, aby po rokovaní s politickými stranami a celonárodnými masovými organizáciami zostavil nový Zbor poverenikov, čo sa aj skutočne 27. februára 1948 realizovalo. V novom Zbore poverenikov dostali komunisti jedenásť miest, Strana slobody a sociáldemokratická strana po jednom mieste a vznikajúca Strana slovenskej obrody dve miesta. Podstatné zmeny sa uskutočnili v Slovenskej národnej rade, kde sa niektorí poslanci vzdali poslancenských mandátov, iných akčný výbor Demokratickej strany pozvalil mandátov. Po demisií dr. Jozefa Lettricha z funkcie predsedu SNR sa stal z rozhodnutia predsedníctva SNR dočasne predsedom Karol Šmidke (12. marca 1948 jeho funkciu SNR potvrdila riadnou voľbou). Viacerí dovtedajší vedúci predstavitelia Demokratickej strany, ako Jozef Lettrich, Rudolf Fraňtocij, Martin Kvetko a iní, sa nevedeli zmieriť so svojou porážkou a s novou mocenskou situáciou a radšej emigrovali na Západ.

Po februárovom víťazstve sa postavenie robotníckej triedy a politická pozícia Komunistického strany Československa rýchlo upevňovali vo všetkých oblastiach života. KSC sa stala vedúcou silou pri vytýčaní ďalších revolučných cieľov a ich realizácie. Robotnícka trieda a KSC zbavili buržoáziu podielu na politickej moci a februárovým víťazstvom prevzali plnú zodpovednosť za to, aby sa spoločenské zriadenie v Československu na rozhodujúcich úsekoch ekonomiky, vnútornej i zahraničnej politiky, štátnej moci a správy, kultúry a vedy revolučne pretváralo na socialistické zriadenie.

Februárové udalosti sú zákonným dôvodom prerastania národnej a demokratickej revolúcie do revolúcie socialistic-

kej. Otázka moci, ako hlavná otázka každej revolúcie, sa definitívne vyriešila v prospech robotníckej triedy a pokojnou cestou sa nastolila diktatúra proletariátu.

To, že sa ľud Československa jednoznačne rozhodol pre socializmus a že v boji o politickú moc dokázal zvíťaziť, bolo možné preto, lebo robotnícka trieda a KSC nezostali v boji osamotené. Mali účinnú oporu v mnohých spoločenských faktoroch, ako boli vo svojej väčšine národné výbory, novovznikajúce ľudové milície, bojovníci proti fašizmu z obdobia druhej svetovej vojny, Revolučné odborové hnutie i ďalšie masové organizácie, ale predovšetkým sa opierali o spoločný postup českého a slovenského pracujúceho ľudu. Z medzinárodného hľadiska bol rozhodujúcou oporou revolučných zložiek v Československu Sovietsky zväz, ktorého autorita a mohutná sila odvrátilo akékoľvek možnosti pokusov zahraničnej buržoázie a ozbrojenú intervenciu v Československu.

Februárové udalosti boli potvrdením správnosti strategickéj a taktickej línie KSC, dokázali všeobecnú plnosť marxizmus-leninizmu a odhalili falošnosť názorov o nevhodnosti diktatúry proletariátu pre priemyselne vyspelé krajiny. Československá republika prešla z obdobia prudkých politických bojov do etapy politickej konsolidácie a socialistickej výstavby.

BUDOVANIE SOCIALIZMU

Februárové víťazstvo pracujúceho ľudu prinieslo nebyvajúce možnosti uskutočňovania revolučných socialistickej premien. Najpoprednejšou úlohou však bolo zabezpečiť dosiahnuté víťazstvo. Očistu verejného a spoločenského života robili akčné výbory Národného frontu tak, aby buržoázia nemohla mať v rukách vplyvné pozície v spoločenských a hospodárskych organizáciách. Na miesta reakčných a skompromitovaných činiteľov prichádzali noví, socializmu oddaní ľudia, zväčša z radov robotníckej triedy. Po Februári uzni všetky politické strany a masové organizácie v Československu vedúcu úlohu KSC.

Nová vláda Klementa Gottwalda sa zišla na svojom prvom zasadnutí 5. marca 1948 a prijala niekoľko osnáv zákonov, ktoré sa mohli realizovať až po porážke reakcie. Vládny program, ktorý 10. marca 1948 predniesol predseda vlády a predseda KSC Klement Gottwald, prinášal požiadavky demokratického a socialistického obsahu, medzi ktorými najdôležitejšie boli: urýchlene splniť všetky body Budovateľského programu, realizovať pozemkovú reformu, znárodniť veľkostatký a priemyselné

Anton Stejskal, 1954:
Zemepis pre 7. ročník
všeobecnovzdelávacích
škôl. Bratislava: Slovenské
pedagogické nakladateľ-
stvo. 287 s.

a. Ukážka z učebnice Zemepis pre 7. ročník všeobecnovzdelávacích škôl z roku 1954

- **Ktoré historické udalosti ukážka opisuje?**
- Vyberte z nej slová alebo slovné spojenia, ktoré sa dnes bežne nepoužívajú.
- Porovnajte ukážku s kapitolou Nadšenie, víťazi, porazení alebo súčasnou učebnicou dejepisu.
- Aké ste zistili rozdiely? Zdôvodnite.

pu, t. j. pôdu obrábali, vyrábali na nej poľnohospodárske produkty, ktoré predávali štátnym výkupným orgánom za pevne stanovené ceny.

Malovýrobné poľnohospodárstvo však nemohlo byť trvalou základňou socializmu na dedine. IX. zjazd KSČ pri stanovení generálnej línie budovania socializmu vytýčil zásadu, že nemôže byť u nás socializmus bez prechodu dediny k socializmu. Rozširovanie štátnych poľnohospodárskych podnikov nemôže byť v krajine, kde je v roľníctve hlboko zakorenený súkromnovlastnícky vzťah k pôde, jedinou cestou socialistickej prestatby poľnohospodárstva. Pracujúcich roľníkov nemožno vyvlastniť, to by narušilo zväzok roľníckej triedy s roľníctvom, ktorý zohral takú významnú úlohu pri upemení moci roľníckej triedy, diktatúry proletariátu.

Na druhej strane mala v Československu dávne a dobré tradície najmä na dedine družstevná myšlienka. Komunistickej strane Československa a nová ľudovodemokratická moc vychádzajúca z týchto objektívnych podmienok rozpracovala a začala uskutočňovať program združstevňovania malovýroby, a tak v našich podmienkach tvorivo uplatňovala významný Leninov družstevný plán.

Postupné dobrovoľné spájanie roľníkov do jednotných roľníckych družstiev predstavovalo jedinú prijateľnú a správnu cestu prebudovania rozdrobeného malovýrobného poľnohospodárstva na socialisticke veľkovýrobné formy.

Roľnícke družstvá sa začali zakladaf a rozširovať na dedinách už po roku 1945. Roku 1949 bolo v celom Československu 28 poľnohospodárskych družstiev vyššieho typu, t. j. takých, kde sa spoločne obrábala pôda, spoločne realizovala produkcia a uplatňovali sa socialisticke zásady odmeňovania podľa práce. Počet družstiev rýchlo rástol, roku 1955 ich už bolo takmer 7000 a roku 1957 vyše 10 000. Roku 1955 socialistickej sektor poľnohospodárstva obrábal 42,5 percenta poľnohospodárskej pôdy a roku 1957 už 61,4 percenta.

Komunistickej strane i orgány ľudovej moci vyvinuli veľkú organizátorskú a presvedčovaciu prácu pri získaní roľníkov do družstiev. Významnú úlohu tu zohrali aj dobré príklady, na ktorých sa roľníci mohli námať presvedčiť a prednosťach socialistickej veľkovýroby pred rozdrobenou malovýrobu. Čiastkové chyby a nedostatky, netrpelivosť pri urýchľovaní procesu združstevňovania, ktoré sa miestami vyskytli, nemôžu nič zmeniť na jednoznačne pozitívnom hodnotení grandióznej

práce desiatícov nadšených organizátorov a budovateľov poľnohospodárskych družstiev.

Proces združstevňovania poľnohospodárstva a rozvíjanie veľkovýrobných foriem poľnohospodárstva si naliehavo a nevyhnutne vyžadoval mechanizáciu poľnohospodárskych prác. Socialistický priemysel dodával poľnohospodárstvu v rastúcich rozmeroch potrebné mechanizmy, traktory, plúhy, obilné žacie stroje a neskôr kombajny, dopravné prostriedky a pod. Mechanizovali sa i veľkovýrobné formy živočíšnej výroby. Mnohé družstvá boli však spočiatku ekonomicky slabé a nemohli si samy kupovať drahé poľnohospodárske stroje. Dôležitú úlohu preto v počiatočnom období zohrali štátne strojové a traktorové stanice, ktoré vykonávali pre družstvá mnohé poľnohospodárske práce.

Pre hospodárske upravenie roľníckych družstiev boli dôležité štátne dotácie, najmä investičná, a štátna politika v oblasti výkupných cien. Všetko to podnietilo hmotnú zainteresovanosť družstiev i družstevníkov, družstvá sa organizačne, hospodársky i kadrovo upievali, čo sa prejavilo okrem iného aj v raste poľnohospodárskej výroby. Hektárové výnosy pšenice vzrástli v Československom poľnohospodárstve zo 17,1 q v rokoch 1934—1938 na 23,3 q roku 1960, čiže o 40 percent. Podobný trend možno zaznamenať aj v iných dôležitých ukazovateľoch poľnohospodárskej produkcie.

VÍTAZSTVO SOCIALIZMU V ČESKOSLOVENSKU

V druhej polovici päťdesiatych rokov vytýčila KSČ úlohu zväčšiť socialisticke výstavbu v Československu. Keďže vo všetkých odvetviach národného hospodárstva už prevládali socialisticke vlastnícke vzťahy a v niektorých boli výlučné, redukovala sa táto úloha v podstate na zavŕšenie prechodu dediny k socializmu v produkčných poľnohospodárskych oblastiach.

O tom, ako sa menil vzájomný vzťah jednotlivých sektorov národného hospodárstva v Československu, hovorí veľmi námať tabuľka na str. 174.

O tom, že sa do roku 1960 v podstate zavŕšilo združstevňovanie poľnohospodárstva v produkčných oblastiach svedčí to, že socialistickej sektor hospodáril na 88 percentách poľnohospodárskej pôdy (z toho roľnícke družstvá na 68 percentách a štátna hospodárstva na 20 percentách poľnohospodárskej pôdy). Súkromne hospodáriaci roľníci obrábali roku 1960 už len 12 percent poľnohospodárskej pôdy. Šlo najmä o pôdu

b. Ukážka z knihy ČSSR z roku 1978

¶ Pavel Paška, 1978: ČSSR. Bratislava: Obzor. 320 s.

- **Ktoré historické udalosti ukážka opisuje?**
- Vyberte z ukážky slová alebo slovné spojenia, ktoré sa dnes bežne nepoužívajú.
- Porovnajte ukážku s kapitolou Nadšenie, víťazi, porazení alebo súčasnou učebnicou dejepisu. Aké ste zistili rozdiely? Zdôvodnite.

najviac mechanizované poľnohospodárstvo na svete. Zaberpeľú aj mohutný rozvoj krajiny a uskutočňuje opravdivý blahobyt pre všetko obyvateľstvo.

Výstavbu Sovietskeho zväzu neobrazil ani nový útok zahraničných nepriateľov. Na jeseň roku 1939 rozpútalo Hitlerovské Nemecko druhú svetovú vojnu a roku 1941 napadlo aj Sovietsky zväz. Ale národy Sovietskeho zväzu pod Stalinovým vedením vo Veľkej vlasteneckej vojne silne zvíťazili. Od fašistických okupantov oslobodili nielen svoju vlasť, ale dali slobodu aj ostatným územiam, ktoré predtým okupovali fašisti. Aj našu vlasť oslobodila hrdinská Sovietska armáda. Po víťaznej vlasteneckej vojne nastal nový mohutný rozvoj hospodárstva a kultúry a blahobytu sovietskeho ľudu. Ťeta a láska pracujúcich celého sveta k Sovietskemu zväzu neobyčajne vzrástli. Sovietsky ľud rýchlo napravil všetky vojnové škody a pustil sa do nového budovania. Podľa Stalinovho plánu pretvára svoju krajinu a víťaz aj nad nepriaznivými prírodnými silami. Pod vedením Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a sovietskej vlády buduje veľké stavby komunizmu. Sú to obrovské prieplyvy, ktoré premenia pôstu na kvitnúce záhrady, a mohutné hydroelektrárne, ktorými sovietski ľudia spútajú silu riek, aby im dali elektrický prúd. Ten bude poháňať nové stroje na kolchozoch a urýchli tak cestu Sovietskeho zväzu k ďalšiemu veľkému cieľu — ku komunizmu.

Sovietsky zväz je dnes našim najväčším priateľom, najlepším priateľom a spojencom. Je nám bezpečnou záštitou pred útokom nepriateľov, neustále nám pomáha budovať vlasť a je nám veľkým príkladom v uskutočňovaní socializmu. Odovzdáva nám ochotne svoje veľké akášenosti, dodáva námnu priemyslné suroviny a kupuje od nás hotové výrobky. Pomáha nám nielen hospodine v našom hospodárstve, ale aj po stránke kultúrnej. Obomamuje nás s významnými výsledkami svojho vedeckého bádania, pomáha svojim vzorom a radou našej literatúre, divadlu, hudbe, filmu, výtvarnému umeniu a školám na svojich vysokých školách českých a slovenských študentov. Podobne pomáha aj ostatným krajinám mierového tábora.

Sovietsky zväz stojí na šle všetkého pokrokového ľudstva. Vede mohutná a ustavične rastúci tábor mieru, demokracie a socializmu. Je zárukou pre pracujúcich všetkých krajín, že svetový mier bude natrvalo zachovaný.

Otázky:

1. Kedy a ako vznikol SSSR? — 2. Prečo je v názve štátu slovo „sovietsky“? — 3. Ako sa zmenilo územie Ruska po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii? — 4. Rozprávajte o víťazstve Sovietskeho zväzu vo Veľkej vlasteneckej vojne! — 5. Aký význam má pre nás priame susčaststvo so Sovietskym zväzom? Ako nám Sovietsky zväz pomáha v budovaní? — 6. Aký význam má Sovietsky zväz pre zabezpečenie svetového mieru?

2. Zemepisná poloha a hranice

Sovietsky zväz je najväčší súvislý štát na zemeguli. Zaherá nielen celú východnú Európu, ale aj obrovské územie severnej Ázie. Rozprestiera sa od brehov Baltského mora k Tichému oceánu a od Ťverného ľudového oceánu až po Čierne a Kaspické more a k zasneženým vrcholom pohoria Pamiru v Strednej Ázii. Vzdialenosť od najsevernejšieho bodu sovietskej pevniny (mys Čeluskinov na Sibíri) až po najjužnejší bod (pri meste Kuška na hraniciach Afganistanu) je tesmer 9000 km. Vzdialenosť od západných hraníc SSSR k východným hraniciam je viac ako dvojnásobná. Je to taká vzdialenosť ako od pólu k rovníku (štrnásťkrát väčšia ako dĺžka CSR). Najzápadnejší bod Sovietskeho zväzu leží neďaleko prístavu Kaliningradu na južnom pobreží Baltského mora, najvýchodnejší bod je mys Dežnevov v Beringovom priešľve. Expressný rýchlik, ktorý prekonal cestu z prístavu Rigy na Baltskom mori do Vladivostoku pri Tichom oceáne.

SSSR meria vyše 22 miliónov km². To je väčšia plocha ako dve Európy, tesmer trikrát rozsiahlejšia ako USA, tesmer deväťdesiatkrát väčšia ako Veľká Británia a stosedemdesiatpäťkrát väčšia ako naša republika. Jedenásť a pol hodiny trvá, kým všetky územia SSSR prejdú pod nítkom. Časový rozdiel medzi najzápadnejším a najvýchodnejším miestom SSSR najlepšie ponúči o tom, akou rozsiahlou krajinou je Sovietsky zväz. Rozsiahle územie SSSR je rozdelené na 11 časových pásiem. Keď napr. v Kaliningrade idú deti ráno o 8. hod. do školy, v Moskve je už 9. hodina a pri Beringovej úžine tesmer pol šesť večer. Keď je v Kaliningrade večer, pri Bajkalskom jazere na Sibíri je už polnoc a na Čukotskom polostrove je už ráno budúceho dňa.

Anton Stejskal, 1954:
Zemepis pre 7. ročník
všeobecnovzdelávacích
škôl. Bratislava: Slovenské
pedagogické nakladateľ-
stvo. 287 s.

c. Ukážka z učebnice Zemepis pre 7. ročník všeobecnovzdelávacích škôl z roku 1954

- Ako je opisovaný Sovietsky zväz, jeho postavenie, úloha a zásluhy?
- Vyberte slová alebo slovné spojenia, ktoré sa dnes bežne nepoužívajú.
- Ktoré súčasné nezávislé štáty tvorili Zväz sovietskych socialistických republík (Sovietsky zväz)?

IV. SSSR — BRATSKÝ ZVÄZOK MNOHÝCH NÁRODOV,
SOCIALISTICKÁ VEĽMOC A OPORA BOJA ZA SVETOVÝ
MIER

Poznali sme v hlavných rysoch prírodné pomery a hospodársky život celého SSSR i život ľudí v jednotlivých sväzových republikách. Niektoré sväzové republiky sú veľké, iné sú menšie. Všetkých 16 sväzových republík má však úplne rovnaké práva. Stalinova ústava dáva každej z nich právo slobodne vystúpiť zo zväzku sovietskych socialistických republík. Domať ani jedna nepoužila toto právo, lebo v SSSR je každej sväzovej republike zabezpečený neustály hospodársky a kultúrny rozvoj a radosnejší život pre všetkých pracovníkov. Za sovietskej vlády najviac žiadali neruské národy, ktoré boli v cárskom rusku veľmi utlačané. Pri vzniku SSSR boli jednotlivé národy na rôznom stupni vzdelania. Zatiaľ čo ruski a ukrajinskí robotníci už pracovali modernými strojmi, niektoré národy vo východných oblastiach používali ešte luk a šíp. Jedny národy mali už bohatú literatúru, iné nemali ešte ani abecdu. Aby si mohli byť všetky národy SSSR rovné i kultúrne, museli zaostalé národy rýchle doháňať pokročilejšie národy.

Sovietska vláda im pritom poskytovala všemožnú pomoc. Z ostatným oblasťam sa v rokoch stalinových päťročníc venovala taká pozornosť, že tam hospodárstvo a kultúrna úroveň vzrastali omnoho rýchlejšie ako v pokročilých ruských a ukrajinských oblastiach. Ruski inžinieri, lekári, učitelia a technici imi obetavo pomáhali a pomáhajú do najodľahlejších krajov SSSR. Vysoké školy v Moskve, Leningrade a iných mestách európskej časti SSSR sa otvorili i pre mládež zo sovietskej Strednej Ázie a iných predtým zanedbaných oblastí. Tak sa jasne prejavila bratská pomoc ruského národa ostatným národom SSSR.

V mnohých dovtedy iba poľnohospodárskych oblastiach bol so stalinových päťročníc vybudovaný obrovský priemysel. V oblastiach, kde predtým roľníci orali drevným hákom, zaviedli traktory a kombajny. V krajinách s negramotným obyvateľstvom otvorili

254

Obz. 79. Rus a Turkmén v svojej spoločnosti pri pozorovaní na Hlavnom technickom prípravku.

stovky škôl, univerzity, knižnice a divadlá. Každý a noviny sa tlačia vo všetkých jazykoch národov SSSR a vychádzajú v miliónových nákladoch.

Sovietske zriadenie prebudilo vo všetkých predtým zanedbaných národoch mocné sily. Z príslušníkov týchto národov vyrástli sovietskej vlasti oddaní pracovníci, učenci, inžinieri, lekári a stavitelia. Bratstvo medzi národmi SSSR sa prejavilo najmä počas druhej svetovej vojny. V Sovietskej armáde s nadšením bojovali za spoločnú vlasť vedľa seba príslušníci všetkých sovietskych národov: Ukrajinci, Rusi, Arméni, Gruzínci, Tatári, Kirgizi a ostatní. Všetky národy pochopili, že existencia SSSR je najlepšou zárukou slobody, nezávislosti, hospodárskeho rozmachu a kultúrneho rozvoja. Tieto národy sú pevne odhodlané uhraniť svoju vlasť i v budúcnosti proti všetkým nepriateľom.

Mohutný Sovietsky sväz, obranca svetového mieru, zabezpečuje šťastný život nielen sovietskemu ľudu, ale aj mier pokojným pracujúcim ľuďom celého sveta. Nezávne bráni vec mieru v Organizácii spojených národov a j iných medzinárodných organizá-

17

255

d. Ukážka z učebnice Zemepis pre 7. ročník všeobecnovzdelávacích škôl z roku 1954

- Ako je opisovaný Sovietsky zväz, jeho postavenie, úloha a zásluhy?
- Vyberte slová alebo slovné spojenia, ktoré sa dnes bežne nepoužívajú.
- Ktoré súčasné nezávislé štáty tvorili Zväz sovietskych socialistických republík (Sovietsky zväz)? Ako sú opísané v ukážke?

Anton Stejskal, 1954: Zemepis pre 7. ročník všeobecnovzdelávacích škôl. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 287 s.

V prístavných mestách, ako je Gdansk, Štetin a Gdynia, sú veľké lodenice. Veľmi vyvinutý je v Poľsku i textilný priemysel, hoci je odkázaný zväčša na dovos surovín (bavlny a vlny). V poslednom čase sa jeho domáca surovínová základňa rozšírila rozsiahlym chovom oviec a pestovaním ľanu a konoplí. Jeho najväčším strediskom je Lódž, ale textilné továrne sú i vo Varšave a vo východnom Poľsku. Poľnohospodársku plodinu sa spracováva v mlynoch, cukrovaroch a liehvaroch. Najviac je ich v porotí Odry, v okolí Poznane a Varšavy. Na východe krajiny je vyspelý drevenársky a papierenský priemysel.

V ľudovodemokratickom Poľsku nastali veľké zmeny tiež v poľnohospodárstve. Až do skončenia druhej svetovej vojny patrila značná časť pôdy veľkostatkárom. Drobní roľníci iba živorili. Pretože nemali dostatok strojov, nepoužívali umelé hnojivá a nemohli konkurovať dobre vybaveným veľkostatkárom. Po skončení vojny väčšina pôdy ležala úhorom, alebo ju obrábali nedostatočne. Všade chýbali stroje a náradie. Aj stav domáciach zvierat cez vojnu značne klesol. S pomocou Sovietskeho zväza začala ľudovodemokratická vláda okamžite s obnovovaním poľnohospodárstva. Uskutočnili pozemkovú reformu. Veľká časť drobných s stále viac stredných roľníkov sa združuje do poľnohospodárskych družstiev, ktoré spoločne obrábajú veľké plochy poľí; používajú moderné hospodárske stroje. Poľská vláda zriaďuje stále väčší počet strojových a traktorových staníc, ktoré pomáhajú roľníkom obrábať poľa a zvyšovať hektárové výnoje.

Roviny a nížiny, ktoré pokrývajú väčšiu časť Poľska, majú dostatok ornaj pôdy. Sú vhodné pre poľnohospodárstvo i pre chov dobytka. Iba na severe, pri pobreží, je pás neúrodných piesočných rovín. Na juhu zasa hornaté kraje, tiež málo prístupné pre poľnohospodárstvo. Hlavnými plodinami sú zrná, ovos a zemiaky, ktoré sa pestujú takmer na celom území Poľska. Vo svetovej úrode raži a zemiakov má Poľsko významné postavenie. V úrodných nížinách poniká Odry a Viaty a v podhorí pohraničných hôr sú kraje s úrodnou pôdou a teplejším letom. Tam sa darí predovšetkým jačmeňu, pšenici a cukrovej repy. Poľsko patrí k najväčším výrobcom repného cukru v Európe. Pre textilný výrobu je dôležité pestovanie ľanu a konoplí. Z dobytkárstva vyniká najmä chov ošápnutých, koní a oviec. Chová sa aj veľa hydiny. Značný je i rybolov v riekach a v Baltskom mori. Ryby a rybie konzervy vyvážajú aj do ČSR.

Obr. 22. Mapka hlavných oblastí poľnohospodárskeho výroby v Poľsku.

Poľsko je prímorský štát. Pred vojnou malo prístup k moru iba úzkym pruhom územia a prístavom Gdynia. Po vojne bolo mu vrátené pobrežie Baltského mora od ústia Viaty až k ústiu Odry a tak získalo ďalšie dva veľké prístavy Štetin a Gdansk. Štetin leží pri ústí Odry na ceste do Švédna, odkiaľ sa po Odre dováža železná ruda a vyváža uhlie. Poľsko i bodujú zo Štetina jeden z najväčších a najmodernejšie vybavených uhoných prístavov sveta. Štetin je i pre nás významný prístav, lebo ČSR má v ňom vyhradené slobodné pásmo. Prístav Gdansk leží pri ústí Viaty. Viatia ľudie

Anton Stejskal, 1954:
Zemepis pre 7. ročník
všeobecnovzdelávacích
škôl. Bratislava: Slovenské
pedagogické nakladateľ-
stvo. 287 s.

e. Ukážka z učebnice Zemepis pre 7. ročník všeobecnovzdelávacích škôl z roku 1954

- Ako je opisovaný priebeh združstevňovania v Poľsku?
- Čo mal spoločné s tým v Československu?
- Vyberte slová alebo slovné spojenia, ktoré sa dnes bežne nepoužívajú.
- Ak by ste mali aktualizovať text o Poľsku do učebnice zeme-
pisu, ako by ste ukážku upravili? Zdôvodnite.

(24) Pozrite si video zo spartakiády a vyskúšajte si ako trieda vymys-
lieť, nacvičiť a predviesť vlastnú choreografiu.

Spartakiáda 1980 učňovská mládež

- Diskutujte o tom, prečo komunisti organizovali takéto podujatia a na čo mali slúžiť. Môžete vyhľadať dobové reportáže. Pomôžte si otázkami:
- Kto chodil na spartakiády?
- Ako sa asi ľudia pri spartakiádach cítili?
- Čo získali spoločným tréningom a takýmto trávením času?
- Na čo im kvôli spartakiádam čas neostával?
- Čo chcel režim organizovaním týchto podujatí ukázať občanom a čo mal demonštrovať pred nepriateľmi (napr. pred štátmi západného bloku)?

(25) Stalinova smrť je dodnes opradená niekoľkými nejasnosťami, a tak nie je nijaké prekvapenie, že o nej existujú aj rôzne konšpiračné teórie. Zistite si o nich bližšie informácie, pripravte si prezentáciu, plagát alebo novinový článok a podelte sa o ne so svojimi spolužiakmi.

(26) Prečítajte si ukážky básní, ktoré napísal Ján Kostra pred a po Stalinovej smrti.

- Ako sovietskeho vodcu opísal?
- Pomenujte pocity, ktoré autor v básni vyjadruje.

Ján Kostra: Na Stalina
(úryvok)

*Pirátska vlajka so skríženým hnátom,
Vztýčená do tmy zrád,
svet zacláňa pohodený katom,
kým nezadunel oceľovým mlatom
do dejín Stalingrad
v tom slávnom roku triaštyridsiatom.*

*Tak s Vaším menom napred kráča
planéty novovek.
A na kolomaž rozlieva sa
tá brudná krvou čistá rasa,
živočích – nadčlovek.
K obzoru beží nová trasa.*

Aurory výstrel štartovací
zahrmel v kaľušiacich.
V orchestri hučí, hučí v plači,
keď zmrzli strachom posmievači.
Hľa, boľševický hrach!
Ochutnajte ho, nech sa páči!

Jak teória s praxou splýva
a ako život ženie vpred,
že nie je šed', lež zeleň živá,
že rastie s nami náruživá
a dobre vidí do kariet –
podala dôkaz Vaša hlava sivá.

Podložili ste slávnu páku činu
marx-leninského učenia
pod hysterickú prašivinu,
do vojnového plameňa a dymu.
Prechádza dobrá, v ohni kalená,
od Stalingradu ku Berlínu.

Ján Kostra, 1971: Za ten máj. Druhý zväzok.
Slovenský spisovateľ.

Ján Kostra
V dňoch žiaľu

Z jasného neba temný úder hromu.
Štvrteho marca, Moskva, TASS:
Nešťastie, súdruhovia, stihlo nás...
Nešťastie vpadlo do nášeho domu...
Umiera Stalin.

Nikdy si ešte nebol tak,
ty osteň smrti, presne v cieľi.
Osireli sme, osireli,
zatiahol slnko mrak.
Žiaľ zovrel hrdlo.

Žiaľ-víchor. Duje. Alarmuje.
V čas najkrutejších tvrdz,
žiaľ-zvárač ľudských sŕdc
v líniu prvý nastupuje.
Zdvihnime hlavy!
Nešťastie horou nechodí...
Po ľudských srdciach dravé vlny ženie.
Nevyvráti nás prekvapenie.
Nezlomia náhody.
Nás učil Stalin.

On proti smrti koval zbrane skvelé
a rozdal do rúk miliónových más.
A preto stojí ďalej ponad čas
v pablesknej zbroji v našom čele –
Veliký Stalin.

Ján Kostra, 1953: Javorový list. Slovenský
spisovateľ.

(27) O tom, že Stalin bol rozporuplná osobnosť svedčí aj jeho smrť, po ktorej sa spoločnosť rozdelila na smútiacich a na tých, ktorí oslavovali.

- Rozdeľte sa na dve skupiny a každá sa na Stalina pozrie inak.
- Jedna skupina sa pokúsi vysvetliť, v čom spočíval pozitívny **obraz Stalina**, na čom sa zakladal a ktoré jeho činy a vlastnosti v ňom boli zdôrazňované.
- Druhá skupina zasa vysvetlí, na základe čoho bol Stalin vnímaný negatívne.
- Svoje zistenia porovnajte a rozhodnite, ktorý pohľad na Stalina má bližšie ku skutočnosti.

(28) Prečítajte si ukážku z románu slovenského autora Ladislava Mňačka **Ako chutí moc**, ktorý je umeleckým odhalením kultu osobnosti. Vo dvojiciach rozhodnite, či ide len o autorovu fikciu alebo bola podľa vás inšpiráciou pre hlavnú postavu nejaká konkrétna osobnosť? Ak áno, kto a na základe čoho by to mohol byť? V čom Mňačko vidí nebezpečenstvo toho, že niekto získa príliš veľkú osobnú moc? Na záver považujte, ako je možné, že komunistická cenzúra umožnila vydanie tohto diela (Rukopis autor napísal v roku 1965, dielo prvýkrát vyšlo v roku 1968. A potom bola kniha 20 rokov zakázaná).

Ladislav Mňačko, 1990: *Ako chutí moc*. Slovenský spisovateľ, Bratislava. Vydanie druhé.

„Bol z tých, čo objavili nepriateľa v strane. Kadejakí úchylkári, karieristi, intelektuáli, mäkkýši, agenti sa v nej usalašili. Von s nimi, kým sa im nepodarí zničiť revolúciu. Čistil. Čistil a čistil. Osvedčil sa. Poslali ho vyčistiť zasvinený kraj. Žiadali od neho: buď rozhodný, pevný, tvrdý a nepodplatiteľný. A nesentimentálny. Neboj sa tvrdých činov a pamätaj, keď sa rúbe les, lietajú triesky. Za triesky ťa nikto nebude volať na zodpovednosť. Tak rúbal. Triesky lietali. Vyrúbal kraj, povolali ho vyššie...“

„Mocný. Tvrdá predĺžená ruka revolučnej vlády. Keď ho posielali, povedali mu, vybrali sme ťa, lebo veríme tvojim schopnostiam. Je to zlý, spurný kraj, všade je plno svinstva, všetko nám tam viazne. Dodávky, výkup, výroba viaznu, doprava viazne, katolíci dvíhajú hlavy a búria sa, roľníci nechcú vstupovať do družstiev, choď a daj to do poriadku, buď bdely a tvrdý, a kde je treba,

neúprosný. Chod', sme s tebou, budeme ti pomáhať a budeme čakať tvoje výsledky..."

„Neverte nikomu. Neverte priateľom, neverte bratovi, neverte vlastnej žene. Sami skúmajte každú svoju myšlienku, každý svoj čin. Pochybnosť, zakolísanie sa v našich podmienkach už rovná zrade!“

„... Lenže on chcel rozhodovať o všetkom sám. Potom namiesto spravovania krajiny riešil protekčné bytové prípady, prideľoval osobné vozidlá, určoval s konečnou platnosťou, či nejaký študent so sporným posudkom smie, alebo nesmie študovať na vysokej škole, či nejakému defraudantovi majú, alebo nemajú odpustiť zvyšok trestu. Určoval, kam pôjdu miliardy, a babral sa s tisíckami. ... rozhodoval o všetkom, o tom, čo je právo a čo nie je právo, vyslovoval suverénne súdy o umení, v ktorom sa nevyznal, dnes viedol poradu o poľnohospodárstve, zajtra o zložitej technológii vodných stavieb... rozčúľil sa nad zle fungujúcou dopravou, sám si ju vzal na čas pod dozor, a nevyriešil nič. ... po celé roky sa snažil sústrediť vo svojich rukách absolútnu moc. Vždy tu bol niekto, kto mu prekážal, na koho mal prečo žiarliť, koho sa obával...“

„Bál si sa. Bál si sa čoraz väčšmi... napokon si sa bál všetkého a všetkých. Alebo si sa bál tieňov? Spomienok na tých, ktorých si sám vyhnal, vykopal, zničil? Bál si sa už vtedy, keď si mi povedal, že v politike niet priateľstva?... myslel si si, že viac moci v rukách – väčšia istota? Preto si na seba sústreďoval čoraz väčšiu moc, preto si neraz málo dôstojnými prostriedkami upevňoval dobyté postavenie? Načo ti bola všetka tá moc, ktorú si získal? Ako ti chutila?“

(29) Vyskúšajte si, v čom spočívala **úloha cenzora**. Pokúste sa text z predchádzajúcej úlohy scenzurovať a preformulovať tak, aby bol ideologicky nezávadný a nepoukazoval na nedostatky a chyby komunistického zriadenia.

(30) Prezrite si fotografiu Stalinovej sochy na pražskej Letnej a vysvetlite, prečo bola podľa vás predmetom vtipov a výsmechu občanov. Prečo ju ľudia prezývali „rad na mäso“ a na čo týmto hanlivým označením chceli kriticky poukázať?

(31) Rok 1953 však priniesol okrem Stalinovej smrti aj mnoho iných významných udalostí v Československu aj vo svete. Vyhľadajte ich a v skupinách vytvorte **časovú os**.

▮ Zdroj: Miroslav Vopata/
Wikimedia commons

(32) Vyskúšajte si matematickú úlohu, ktorá vám pomôže pochopiť, čo pre ľudí znamenala **menová reforma**. Urobte spolu s rodičmi jednoduchý mesačný rozpočet vašej rodiny, čiže porovnanie príjmov a výdavkov. Následne prepočítajte, aký by bol príjem vašej rodiny po reforme (sumy do 10 eur prepočítajte v pomere 1 : 5 a nad 10 eur 1 : 50).

- *Dokázali by ste uhradiť všetky bežné výdaje alebo by ste museli siahnuť na rezervy, prípadne si peniaze požičať? Čoho všetkého by ste sa museli zriecť, aby ste udržali finančnú stabilitu?*

(33) Na slepej mape Európy označte miesta, kde vypukli **protikomunistické povstania a demonštrácie**. Zistite tiež, kedy sa tieto udalosti odohrali, kto boli vedúce osobnosti a aké boli ich dôsledky.

Zdroj: mapchart.net

**Socializmus
s lidskou tvárou
60. roky**

(1) Uvedte konkrétne príklady, ako sa na každodennom živote M. M. Šimečku (str. 94) prejavilo **politické uvoľnenie**, ktoré nastalo v 60. rokoch. Spomínate si na nejakú dôležitú udalosť, ktorá sa odohrala počas vášho života, a mala také dôsledky, ktoré nejako ovplyvnili aj váš život?

(2) 60. roky priniesli prudký a rýchly vývoj sveta. Pripravte si v skupinách prezentáciu o významných **vedeckých, technických či umeleckých udalostiach** a úspechoch tohto obdobia a ich dôsledkoch pre ďalší vývoj ľudstva.

(3) Symbolom politického odmäku v Československu bol **Alexander Dubček**, od ktorého si mnohí sľubovali veľké zmeny. Najskôr sa v dvojiciach pokúste pomenovať čo najviac negatívnych čŕt komunistického režimu a vecí, ktoré ľuďom na ňom prekážali. Následne vysvetlite, ktoré z nich a ako chcel Dubček odstrániť alebo aspoň zmenšiť.

(4) M. M. Šimečka bol koncom 60. rokov v podobnom veku ako vy, znamená to teda, že mal aj podobné problémy a prežíval podobné veci? Porovnajte 60. roky a súčasnosť z hľadiska toho, **aké oblečenie bolo v móde, aká hudba sa počúvala, po čom mladí túžili, na aké filmy** sa chodilo do kina. Čo je spoločné a v čom sú rozdiely so súčasnosťou?

(5) V 60. rokoch nastal v komunistickej strane **rozkol**, ktorý mal rozhodnúť o jej ďalšom smerovaní. Urobte v skupinách grafické znázornenie dvoch krídel v strane s jej vedúcimi osobnosťami a víziami, ako by režim mal ďalej fungovať.

(6) Prečítajte si ukážku z novej **československej ústavy** prijatej v roku 1960. Určte, aké novinky ústava priniesla a ako konkrétne sa prejavili.

Použite napríklad: <https://www.upn.gov.sk>

(7) Vytvorte v skupinách **časovú os** a vyznačte do nej kľúčové udalosti v politike, kultúre a ekonomike, ktorými sa prejavil odmäk 60. rokov.

(8) Porovnajzte štátne znaky Československu z roku 1948 a 1960.

- V čom vidíte hlavné rozdiely?
- O čom podľa vás svedčia?

Štátny znak

Československá republika

Československá socialistická republika

1945 - 1960

1960 - 1990

(9) Vyhľadajte zoznam signatárov dokumentu 2 000 slov.

- Nájdite v ňom osobnosti, ktoré sú vám známe alebo aspoň povedomé.
- Vyberte si jednu osobnosť a pripravte si o nej krátky medailónik (kto to bol, čo robil, aké úspechy dosiahol, ďalšie osudy po podpise 2 000 slov).
- Zistené prezentujte pred triedou.

(10) Porovnajzte nasledujúce dve básne. Aké majú ich autori očakávania od písania poézie?

Milan Rúfus

Čo je báseň

Položiť na stôl presné ako chlieb alebo voda. Alebo medzi dva prsty soli. To je báseň.

*A nestúpať si pritom na päty.
Tým menej na špičky. Mať čas. Z hlboka*

vytiahnuť okov a rovno na prameni
si nepostaviť krám, ba ani chrám.

Až budú pstruhy tiahnuť Jordánom,
nekúpiť prút a vedieť, že sa rieka
neskladá z rýb.

Že o to jej je viac,
o čo je báseň väčšia od slova.

Nie kameň.
Socha. Žena Lótova -
to je báseň.

Milan Rúfus, 2014: Básne. Perfekt.

Miloš Krno
Majstrom kultúry

Každé slovo nech je dneska guľkou,
ktorá skántri starý, zhnitý svet.
Myšlienka zas nech je divou búrkou,
báseň nech je ako guľomet.

Hor sa, majstri, vyvolenci múzy,
starý svet je desaťhlavý drak,
krv mu kropí naježené fúzy,
chce sa vrhnúť ako dravý vták

na voňavé polia socializmu,
na červenú hviezdu slobody,
hoc je starý, hoc mu sily miznú,
vládze ešte ničť úrody.

Vládze ešte váľať Panteóny
v svojich zúbožených revíroch.
Mier je slnce. Nech ho nezacloní
tymian a mračno upírov!

Vyzbrojte sa, majstri, myšlienkami!
Nesmie zničiť naše sady mráz.
Poďte s ľuďom, majstri, nie ste sami!
Zvučte piesne, piesne nových čias!

Miloš Krno, 1951: Na stráži mieru. Slovenský
spisovateľ.

**Z Kremľu
prichádza mráz
1968**

(1) Skúste si na vlastnej koži overiť pravdivosť tvrdenia M. M. Šimečku (str. 100), že **21. august 1968** priniesol udalosti, ktoré si ich účastníci budú navždy pamätať.

- Opýtajte sa svojich starých rodičov, ako si na tento deň spomínajú, kde a ako ho strávili, čo vtedy preživali. Svoje rodinné príbehy najskôr zdieľajte v skupinách, prípadne prezentujte pred triedou.

(2) Vymenujte **významné udalosti, ktoré sa odohrali počas vášho života**.

- Ako si na ne spomínate?
- Spoločne v triede vytvorte časovú os najdôležitejších udalostí a pri každej z nich vysvetlite, prečo ste ju do tohto zoznamu zaradili.

(3) Predstavte si, že by ste sa ocitli v rovnakej situácii ako M. M. Šimečka a v jedno letné ráno by po uliciach vo vašom meste jazdili **tan-ky** a prechádzali by sa **cudzí vojaci**.

- Ako by ste reagovali a čo by ste robili?
- Premyslite si a vytvorte zoznam krokov, ktoré by ste urobili a vecí, ktoré by ste si pripravili. Každý krok i položku vo svojom zozname odôvodnite.

(4) V súvislosti so strachom z vojny M. M. Šimečka spomínal aj **prejavy ľudskej spolupatričnosti** a solidarity pri rozdávaní chleba zadarmo. V skupinách pátrajte aj po ďalších prípadoch, kedy ťažká situácia odhalila v ľuďoch ich lepšiu stránku. Môže ísť o ľubovoľnú udalosť z minulosti i súčasnosti, spoločným menovateľom by však mali byť prejavy ľudskosti v čase krízy. O svoje zistenia sa v rámci spoločnej diskusie podelte so spolužiakmi.

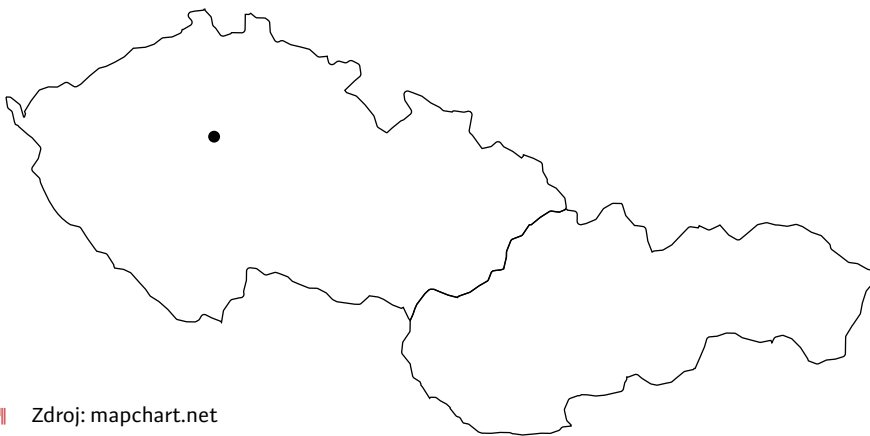
(5) Názory a hodnotenie **vpádu vojsk Varšavskej zmluvy** do ČSSR sa rôznia. Väčšina obyvateľov a vodcovia Pražskej jari hovorili o invázii, konzervatívni komunisti a sovietske vedenie o „bratskej pomoci“. Ktorá strana mala presvedčivejšie argumenty?

- Najskôr v slovníku vyhľadajte definíciu invázie a zhodnoťte, ktoré z jej znakov mala operácia Dunaj. Následne sformulujte argumenty, ktorými mohli vpád vojsk obhajovať zástancovia teórie o „bratskej pomoci“.

(6) V skupinách vytvorte prehľad základných faktov a informácií o operácii Dunaj.

- Do slepej mapy zakreslite, aké vojská a z akých smerov prekročili hranice Československa. Mapu doplňte infografikou znázorňujúcou silu a vybavenie jednotlivých „bratských“ armád.

Zdroj: mapchart.net

(7) Porovnajzte dva historické pramene súvisiace s udalosťami augusta 1968: **pozývací list Vasila Biľaka a výzvu vedenia KSČ Všetkému ľudu ČSSR.**

- Pozývací list 1968:

<http://www.just.wz.cz/view.php?cislocclanku=2005010119>

Výzva Všetemu ľudu (21. 8. 1968)

Popíšte rozdiely v interpretácii situácie v Československu pred inváziou i po nej a vysvetlite, ako je možné tú istú udalosť interpretovať natoľko odlišne.

- Uveďte aj iné príklady udalostí z histórie i súčasnosti, ktoré rôzne názorové skupiny hodnotia odlišne, prípadne úplne opačne.

(8) Pomocou textu, obrázkov a ďalších dostupných zdrojov zistite, akými rôznymi spôsobmi obyvatelia Československa prejavovali svoj odpor a **nesúhlas s okupáciou**.

- Vyberte si jednu z nasledujúcich úloh:
 - a. Navrhňte ďalšie spôsoby, ktorými mohli Čechoslováci bojovať proti okupantom a sťažovať im situáciu. Svoje názory vysvetlite a odôvodnite.
 - b. Vo dvojiciach vytvorte vlastný plagát, heslo, nápis, transparent či karikatúru vyjadrujúcu odpor proti invázii.

(9) Vyhľadajte a vypočujte si ukážku vysielania pražského rozhlasu, ktorý šíril **necenzurované informácie** o situácii v okupovanom Československu. Následne rozhlasový prejav upravte a pretransformujte do cenzurovanej podoby, ktorá inváziu schvaľuje a ospravedľuje.

(10) Vyhľadajte v texte pasáž (str. 122), v ktorej M. M. Šimečka hovorí o svojom zjednodušenom chlapčenskom pohľade na **Dubčeka a Brežneva**. K jeho jednoslovným charakteristikám doplňte konkrétne činy a rozhodnutia, ktorými si ich tieto osobnosti zaslúžili.

(11) Aj v ZSSR boli ľudia, ktorí protestovali proti invázii do Československa a vyjadrovali nám podporu a solidaritu.

- Prečítajte si o **ôsmich statočných** (napríklad: <http://www.historickarevue.com/clanok/osem-statocnych>). Zhodnoňte, či môžeme celý národ odsúdiť pre rozhodnutie jeho vládnych predstaviteľov. Poznáte aj nejaké ďalšie **stereotypy a predsudky o rôznych národoch**, ktoré však nemusia platiť pre všetkých občanov?

(12) Zrejme najznámejším prejavom odporu voči okupácii Československa bol čin **Jana Palacha**.

- Prečítajte si v dvojiciach jeho posledný list (str. 125).

- Vysvetlite, aká bola Palachova motivácia a čo chcel dosiahnuť.
- Následne zhodnoťte, či boli jeho požiadavky splnené, prípadne ako dlho ich splnenie trvalo.

(13) Jan Palach však nebol jediný, kto svoj nesúhlas s režimom demonštroval upálením sa.

- Pátrajte aj po ďalších podobných prejavoch občianskeho odporu u nás i v zahraničí, porovnajte ich a zistite, či viedli k nejakým zmenám. Svoje zistenia využite ako argumenty a zapracujte ich do úvahy na tému **Je lepšie verejne prejavit nesúhlas alebo mlčať?**

(14) Považujete čin Jana Palacha za zmysluplný a dôležitý alebo bol zbytočne premárnený mladý život? Pripravte si argumenty a dôkazy k nim a zorganizujte si triednu **debatu o zmysle „palachiády“**.

(15) M. M. Šimečka v príbehu na str. 122 rozpráva o obrovskej eufórii, ktorú medzi ľuďmi vyvolali víťazstvá československých hokejistov nad Sovietsmi na Majstrovstvách sveta v roku 1969. Dôležitosť tohto súboja pre našu národnú hrdosť a dôstojnosť dokazujú aj **transparenty fanúšikov**. Ukážte aj vy svoju kreativitu a vytvorte vlastné a čo najoriginálnejšie alebo najvtipnejšie transparenty podporujúce našich hokejistov.

(16) Nesúhlas s okupáciou dávali okrem radových občanov najavo aj verejne známe osobnosti z oblasti športu, kultúry i vedy.

- Vytvorte skupiny, vyberte si jednu známu osobnosť, ktorá **verejne prejavila nesúhlas so sovietskou inváziou** (napr. Věra Čáslavská, Marta Kubišová, Karel Kryl, Ladislav Mňačko, Hana Ponická, Jiřina Šiklová a iní), a zistite, ako konkrétne ho prejavila a aké to pre ňu malo **následky**.

(17) O svojich zisteniach z predchádzajúcej úlohy spoločne diskutujte a uvádzajte príklady podobného správania známych osobností v súčasnosti.

- **Majú prejavy nesúhlasu s politikou v dnešnej dobe rovnaké následky ako za totality?**

(18) Invázia vojsk Varšavskej zmluvy do Československa rozbehla rýchly a na prvý pohľad chaotický a neprehľadný sled udalostí. Aby ste sa v nich lepšie zorientovali, vytvorte prehľadnú **časovú os** alebo postupový diagram, v ktorom znázorníte najdôležitejšie udalosti, ich účastníkov a dôsledky od vstupu vojsk na územie ČSSR do podpisu zmluvy o dočasnom pobyte sovietskych vojsk.

(19) Vytvorte skupiny a sformulujte aspoň **päť základných pravidiel**, ktorými by sa podľa vás malo riadiť akékoľvek diplomatické rokovanie o medzinárodných zmluvách. Následne zhodnoťte, ktoré z nich a akým spôsobom boli porušované pri moskovských rokovaníach s predsedníctvom KSČ. Myslíte si, že podmienky, v ktorých sa naši politickí predstavitelia ocitli, mali vplyv na výsledok rokovaní a znenie Moskovského protokolu? Svoje tvrdenia vysvetlite.

(20) **František Kriegel** bol jediný člen československej delegácie, ktorý odmietol podpísať Moskovský protokol. Zistite, aké boli jeho ďalšie politické a ľudské osudy po návrate z Moskvy a pripravte si krátku ústnu informáciu pre spolužiakov.

(21) Okupácia Československa vojskami Varšavskej zmluvy odštartovala **proces normalizácie**. Aby ste pochopili, čo všetko chceli konzervatívni komunisti „znormalizovať“, musíte sa vrátiť späť do obdobia Pražskej jari. Do tabuľky najskôr doplňte, aké konkrétne reformné procesy priniesla Pražská jar a následne, ako sa ich normalizačná moc snažila zvrátiť a zastaviť.

Normalizácia v ČSSR	
Reformy Pražskej jari	Normalizačné opatrenia

(22) Azda najradikálnejšími a najšokujúcejšími prejavmi odporu proti okupácii ČSSR zo strany občanov východného bloku bolo **upálenie sa Poliaka Ryszarda Siwieca**, neskôr českého študenta Jana Palacha a ďalších „ľudských pochodní“. Títo mučeníci po sebe zanechávali aj odkazy a posolstvá, ktorými chceli prebrať a vyburcovať strnulú spoločnosť. Vyhľadajte si ukážky zo Siwievových letákov a porovnajte ich s posledným Palachovým listom. V čom vidíte podobnosti a čím sa tieto odkazy navzájom líšia?

(23) Jednou zo zmien, ktorú normalizácia nezastavila, bola **federalizácia Československa**.

- Bola však federácia pre Slovákov výhodná?
- Najskôr zistíte, v čom vlastne spočíva podstata federatívneho usporiadania a aké konkrétne zmeny zákon o federácii priniesol.
- Potom napíšte, čo považujete za výhody a nevýhody federácie v porovnaní s unitárnym štátom, ktorým bolo Československo dovtedy.

(24) Keby ste mali možnosť opustiť Slovensko a žiť v zahraničí s vedomím, že by ste sa už nemohli vrátiť, odišli by ste alebo by ste túto možnosť odmietli?

- *Boli by ste ochotní odísť aj bez rodiny, keby ste nevedeli, či sa s ňou ešte stretnete?*
- *Čo by sa v krajine muselo diať, aby ste emigrovali?*
- *Aká krajina vás láka?*
- *Čo by vám v zahraničí najviac chýbalo a prečo?*
- *Čo považujete za výhody a nevýhody **emigrácie**?*

Argumentujte.

(25) Predstavte si, že by vaša rodina stála pred podobným rozhodnutím ako rodina M. M. Šimečku.

- Formou spoločného brainstormingu sformulujte všetky argumenty **za a proti emigrácii** a po spoločnej diskusii v triede hlasujte.

(26) Keďže hranice na Západ boli uzavreté, rozmohla sa v Československu aj **nelegálna emigrácia**. Vo dvojiciach zistíte, koľko ľudí bolo pri pokuse o prekročenie hranice zabitých a kde sa nachádza pamätník týchto obetí. Ak bývate nablízku, môžete sa naň ísť aj pozrieť.

(27) M. M. Šimečka v príbehu prirovnal emigráciu bez možnosti vrátiť sa domov k letu na Mars (str. 128). V skupinách zistíte, aká je vzdialenosť od Zeme na Mars a ako dlho trvá takýto let. Vymyslíte, čo všetko by astronauti počas tohto letu mohli robiť, aby im rýchlejšie ubehol čas a udržali si zdravý rozum.

(28) Spracujte v skupinách **dejiny československej emigrácie** pomocou časovej osi. Vyznačte na nej dôležité roky, v ktorých sa odohrali veľké emigračné vlny z Československa. Ku každému roku doplňte informácie, kto a prečo emigroval.

(29) Zahrajte sa hru na odbojárov a agentov ŠtB. Členovia odbojovej skupiny budú mať počas hodiny za úlohu nenápadne **prepašovať tajné materiály** z jedného konca triedy na druhý. Agenti ŠtB musia mať oči na stopkách a snažia sa vypátrať, kde sa dokumenty nachádzajú a označiť toho, kto ich má pri sebe. Na konci hodiny vyhodnoťte, kto bol úspešnejší a akú taktiku ste zvolili.

(30) Jednou z možností, ako odbojáři mohli chrániť tajné informácie pred políciou, bolo **šifrovanie**. Vytvorte v skupinách vlastné šifry a zakódujte do nich krátky text. Následne si svoj text vymeňte s inou skupinou a pokúste sa svoje šifry navzájom rozlúštiť.

(31) Vypočujte si ukážku z vysielania zahraničného **Rádia Slobodná Európa**. Vo dvojiciach posúďte a uveďte aspoň tri dôvody, prečo komunisti považovali toto rádio za nebezpečné, rušili jeho signál a zakazovali jeho počúvanie.

(32) Urobte v skupinách zhrnutie základných informácií o **protikomunistickom odboji** formou pojmovej mapy. Umiestnite do nej najvýznamnejšie odbojové skupiny, ich členov, oblasť ich pôsobenia a hlavné zameranie ich činnosti.

(33) Prečítajte si ukážku **politických vtipov** z knihy Tisíc a jeden vtip, ktorá jej autora Jána Kalinu dostala do väzenia.

Po druhej svetovej vojne sa na Labe stretol americký vojak so sovietskym vojacom, ktorému došiel v motore benzín.

„Chod' k najbližšej pumpe,“ vraví mu Američan, „tam si kúpiš!“

„Bez žiadosti? Bez povolenia? Bez bumažky*? Bez čakania?“

„Pravdaže, prídeš k pumpe, natankujú ti, zaplatíš...“

„Pekný chaos.“

*bumažka = papier, potvrdenie

Celozávodný aktív. Veľa účastníkov. Predseda vyzýva k diskusii:

„Súdruhovia, hláste sa. Diskutujte. Kritizujte. Smelo. Otvorene. Bez ohľadu na funkcie.“

Ticho.

Konečne sa hlási súdruh Krušina:

„Tri veci by som chcel vedieť, súdruhovia,“ vraví.

„Po prvé, prečo som musel priložiť k prihláške na rekreáciu svedectvo o politickej príslušnosti mojej starej matere, ktorá je už 40 rokov mŕtva.“

Po druhé, prečo je kádroníkova manželka, ktorá nemá nijakú kvalifikáciu, vedúcou osobného oddelenia.

A po tretie, kde je vlastne náš bývalý pán riaditeľ?“

„Poznačím si otázky“, vraví predseda „a na najbližšom aktíve na ne odpoviem.“

Na nasledujúcej schôdzi sa situácia opakuje.

„Súdruhovia, hláste sa. Diskutujte. Kritizujte. Smelo. Otvorene. Bez ohľadu na funkcie.“

Po dlhom mlčaní sa hlási o slovo súdruh Jablonecký: „Mám, prosím, len jednu otázku – kde je súdruh Krušina?“

Učiteľ káže deťom, aby namaľovali Chruščovovu hlavu. Jeden zo žiakov mu namaľuje modré vlasy. „Prečo si mu namaľoval modré vlasy?“

„Lebo nemám plešatú farbu.“

Ján L. Kalina, 1991: Tisíc a jeden vtip. Vydavateľstvo Archa. 2. vydanie

- Ktorý vtip vás pobavil?
- Našli ste aj vtipy, ktorým nerozumiete? Čím to podľa vás je?

- Skúste sa nejakého pamätníka opýtať, či by vám ho vedel vysvetliť.
- Vysvetlite, čím mohli vtipy nahnevať predstaviteľov režimu.
- Z ktorých jeho nedostatkov sa vysmievali?

(34) V skupinách porovnajte Kalinove **vtipy so súčasnou politickou satirou** (napr. Cynická obluda, Shooty a pod.).

- *Ktoré vtipy sa vám zdajú ostrejšie a útočnejšie?*
- *Ako je možné, že dnes sa autori politického humoru neboja prenasledovania?*
- *Myslíte si, že by mali existovať aj nejaké hranice, čo je vo vtipoch dovolené, alebo by mala platiť úplná sloboda slova a prejavu?*
- *Urobte zoznam aspoň troch etických pravidiel, ktoré by autori vtipov mali dodržiavať.*

(35) Vymyslite vlastný **politický vtíp**, karikatúru alebo komiks, ktorý by reflektoval aktuálne udalosti a politickú situáciu. Vysvetlite, na akú udalosť sa váš vtíp vzťahuje a aký názor ste pomocou neho chceli vyjadriť.

Cukor a bič
70. roky

(1) M. M. Šimečka spomína, ako už v štrnástich rokoch **zažil hraničnú situáciu**, kedy sa musel rozhodnúť, či urobí správnu vec a ponese za to nepríjemné následky, alebo sa zachová zbabelo a pomôže sám sebe.

- *Stáli ste aj vy niekedy pred podobne vážnym rozhodnutím?*
- *Ktorú cestu ste si vybrali a prečo?*
- *Ako hodnotíte svoju voľbu s odstupom času?*
- *Ak to nie je príliš osobné, podelte sa o svoje skúsenosti so spolužiakmi.*

(2) Komunistický totalitný režim nebol prvý ani posledný, ktorý svojich vlastných občanov prenasledoval a trestal za ich názory a presvedčenie. Rozdeľte sa do skupín a vyhľadajte v minulosti i prítomnosti príklady ľudí, ktorí boli akýmkoľvek spôsobom **trestaní za svoj názor**. Každá skupina odprezentuje aspoň jeden konkrétny príklad.

(3) Popremýšľajte o **svojich plánoch do budúcnosti** a porozprávajte spolužiakom, čo by ste chceli študovať a kde by ste chceli jedného dňa pracovať.

- Predstavte si, že štátna moc by vám z nejakého dôvodu tieto plány nedovolila naplniť.
- Diskutujte v skupinách o svojich pocitoch a reakciách na takéto jednanie štátu a prípadných alternatívnych plánoch.
- Premýšľajte a zisťujte, na koho by ste sa mohli obrátiť so žiadosťou o pomoc. O svojich zisteniach informujte aj ostatných spolužiakov.

(4) Medzi príbuznými a v rodinných archívoch zistíte, či majú členovia vašej rodiny nejakú osobnú skúsenosť so šikanou zo strany minulého režimu. Ak áno, urobte so svojimi rodinnými príslušníkmi **interview**, ktoré môžete prezentovať pred spolužiakmi, prípadne uverejniť v školskom časopise.

(5) Z príbehu M. M. Šimečku je jasné, že totalitný režim sa neštítal ubližovať ani deťom a mladistvým. Vyhľadajte na internete dokument **Medzinárodný dohovor o právach dieťaťa** a vymenujte, ktoré jeho práva a akým spôsobom komunisti porušili.

(6) Gustáv Husák sa stal vedúcou osobnosťou a pre mnohých symbolom normalizácie. Zároveň však ide o jednu z najrozporupnejších slovenských osobností 20. storočia, v ktorej hodnotení sa rozchádza verejnosť i odborníci.

- Najskôr sa z dostupných zdrojov oboznámte s Husákovým životopisom a potom sa rozdelte na dve skupiny.
- Prvá zhromaždí argumenty obhajujúce Husáka a jeho činnosť a podporujúce jeho hodnotenie ako kladnej postavy našich dejín.
- Druhá bude mať opačnú úlohu. Každá skupina prednesie svoje argumenty a napokon spoločne sformulujete komplexné hodnotenie osobnosti Gustáva Husáka.

(7) Násilné potlačenie Pražskej jari okrem iného prinieslo aj ďalšiu masívnu vlnu emigrácie.

- Zistite, ktoré významné osobnosti a kam **po roku 1968 emigrovali**, a tiež akej činnosti sa v zahraničí venovali. Výsledky svojho prieskumu vyznačte do slepej mapy a vytvorte k nej legendu.

(8) Vyhľadajte a prečítajte si ukážku kľúčových častí „**obuškového zákona**“.

- V bodoch zhrňte, aké postupy a opatrenia umožňoval použiť proti „nepriateľom“ režimu. Zhodnoťte, ktoré paragrafy zákona podľa vás porušujú ľudské práva.

(9) Vyrobte si „normalizačné pexeso“ a pochopíte tak, v čom spočívali predstavy režimu o návrate k „normálu“. K jednotlivým oblastiam, v ktorých sa normalizácia prejavila, priradte konkrétne opatrenie alebo rozhodnutie, ktoré režim uplatnil.

(10) V období normalizácie režim vo vzťahu k svojim občanom uplatňoval **metódu „cukru a biča**“. Ako konkrétne sa to prejavovalo?

- Vo dvojiciach vytvorte prehľad odmien a výhod, ktoré režim ponúkal lojálnym občanom, a takisto opatrení, ktoré uplatňoval voči nepohodlným osobám. Na záver sa pokús-

te vysvetliť, prečo aj napriek tejto taktike existovala veľká skupina odporcov a kritikov režimu. Čo ich podľa vás hnalo a motivovalo riskovať takýmto spôsobom?

(11) Zamyslite sa nad poslaním a zmyslom existencie inštitúcie, akou bola **Štátna bezpečnosť**.

- *Prečo podľa vás režim dovolil, aby ŠtB šikanovala jeho vlastných občanov?*
- *Čo sa takýmto akciami snažil u obyvateľov dosiahnuť?*
- *Prispievala ŠtB k stabilite režimu, alebo vyvolávala medzi ľuďmi k nemu odpor a nenávisť?*

Pripravte si argumenty a diskutujte so spolužiakmi.

(12) Je práca polície a tajných služieb v dnešnej dobe internetu a moderných komunikačných technológií jednoduchšia alebo zložitejšia, než v bola v minulosti?

- Vytvorte najskôr svoj **vlastný zoznam výhod a nevýhod modernej technológie pre prácu tajných služieb**, potom ho porovnajte so spolužiakmi a v rámci spoločnej diskusie rozhodnite, či bola práca tajného agenta jednoduchšia pred polstoročím alebo v súčasnosti.

(13) Na úvod si v triede urobte spoločný brainstorming. Jeho cieľom je vysvetliť, prečo sa komunistická ŠtB v snahe usvedčiť nepriateľov režimu neuspokojila s pravdou a faktami, ale vytvárala aj **falošné dôkazy a vynucovala** si priznania nevinných ľudí. Najskôr skúste uviesť všetky možné výhody takéhoto konania pre režim, ktoré vám napadnú. Následne po spoločnej debате vyberte tie najdôležitejšie.

(14) Pracujte s dostupnými zdroji informací a doplňte tabuľku **rôznych typov spolupráce s ŠtB:**

Typ spolupráce	Náplň práce/úlohy/činnosť	Vedomá/nevedomá spolupráca
Tajný spolupracovník		
Informátor		
Ideový spolupracovník		
Kandidát agenta		
Dôverník		

(15) Pokúste sa v skupinách zistiť, **aké knihy boli počas totality zakázané.**

- Prečítajte si niektoré z nich alebo aspoň ich ukážky. Zdôvodnite ich zákaz.
- Myslíte, že knihy majú skutočne takú moc, že dokážu ohroziť politický režim?
- Vytvorte zoznam aspoň piatich kníh, ktoré vás nejakým spôsobom ovplyvnili a svoj výber odôvodnite.

(16) ŠtB bola neoddeliteľnou súčasťou fungovania totalitného režimu prakticky od jeho vzniku, v rôznych obdobiach sa však menili jej úlohy i postupy a metódy.

- Rozdeľte sa do skupín, vyberte si jednu etapu vývoja totality u nás (50. roky, 60. roky, normalizácia) a pripravte si prezentáciu, v ktorej charakterizujete a popíšete **fungovanie ŠtB** v danom období.

(17) Zistite, aké **praktiky ŠtB** bežne používala pri vyšetrovaní a vypočúvaní.

- Pomôžte si spomienkami a svedectvami ľudí, ktorí ich zažili na vlastnej koži. Následne sa pomocou internetu oboznámte so základnými ľudskými a občianskymi právami a uveďte, ktoré z nich ŠtB pri svojej činnosti porušovala.

(18) **Tajná polícia** nebola špecialitou československých komunistov, jej služby využívali všetky režimy východného bloku. Z najvýznamnejšími z nich sa zoznámte, keď ku krajine priradíte príslušnú skratku názvu tajnej služby.

1. Československo (ČSSR)	a. KGB
2. Sovietsky zväz (ZSSR)	b. Stasi
3. Východné Nemecko (NDR)	c. ŠtB
4. Poľsko	d. ÁVO
5. Maďarsko	e. SB

(19) Nielen za totality bolo bežné, že niektoré skupiny ľudí sa snažili od ostatných odlišovať aj účesmi, módou a podobnými vonkajšími prejavmi.

- V skupinách pripravte **prehľad súčasných subkultúr a minorít**, ktoré sa vyjadrujú takýmto spôsobom. Sú aj dnes niektoré z nich odsudzované či ponížované ako vlasáči počas normalizácie? Považujete to za správne alebo s takýmito ľuďmi súcitíte? Svoje názory vysvetlite a odôvodnite.

(20) Názory, politické či náboženské presvedčenie sa často navonok prezentujú aj rôznymi **symbolmi**. Niektoré z nich (napr. nacistické) sú v súčasnosti zakázané.

- *Považujete to za správne alebo podľa vás ide o porušenie slobody prejavu?*
- *Kde sú hranice slobody prejavu?*
- *Ako by ste ich nastavili a prečo?*

Svoje názory podložte argumentmi.

- *Sú aj ďalšie symboly, ktoré by ste zakázali?*
- *Ak áno, ktoré a prečo?*

(21) Diskutujte vo dvojiciach, či súhlasíte s názorom M. M. Šimečka, že **aj dnes môžeme stratiť slobodu, ak príliš túžime po konzume, luxuse a kariére?**

- Uveďte aj ďalšie príklady vecí a hodnôt, o ktoré nás moderný spôsob života oberá.
- Napokon navrhните spôsoby, ako byť slobodný v 21. storočí.

(22) M. M. Šimečka ako jednu z foriem boja proti režimu spomína **sa-mizdat**.

- Najskôr v skupinách zistite, čo to vlastne je, a ako fungoval.
- Potom skúste vytvoriť vlastný návrh protirežimového letáku, pamfletu alebo karikatúry, ktorý by sa mohol šíriť samizdatom (môžete v ňom poukázať aj na negatíva súčasnej doby a režimu). Na záver pouvažujte a navrhните, akými ďalšími spôsobmi mohli disidenti bojovať proti totalitnému režimu.

(23) Pubertálny vzdor voči dospelým a autoritám je prirodzenou súčasťou dospievania, ktorou si musí prejsť každá generácia dospievajúcich. Urobte si triedny brainstorming na tému „**tínedžerská vzbu-
ra**“ a uveďte príklady, ako proti dospelým rebeluje súčasná mladá generácia.

(24) Mnoho osobností československej kultúry prešlo v podmienkach totality zložitým vývinom od presvedčeného komunistu po zarytého kritika režimu a disidenta. Jednou z nich bol aj slovenský spisovateľ **Dominik Tatarka**. Prečítajte si ukážky z dvoch jeho diel – románov Farská republika a Démona súhlasu. Skúste rozhodnúť, ktorá ukážka je z ktorého diela a svoje rozhodnutie odôvodnite. Ako sa podľa vás v oboch textoch líši pohľad autora na komunistický režim?

ukážka 1

„Čičral som sa práve vo svojej záhradke, práve som pre svoje súkromné potešenie, z nedostatku iného potešenia, sial trávičku. Keď som si prezrel body, o ktorých sme mali rokovať, povedal som si: Načože tam ísť? Päť ráz zdvihnúť ruku (toľko bolo bodov rokovania), päť ráz odsúhlasíť, čo beztak nemôžem zmeniť, môže za mňa hocikto. Organizačne sme nevidane vyspeli, organizačný aparát tak starostlivo pripravil program, že s ním nevyhnutne musíš iba súhlasíť.“

„Bol som pri tom, ako roľníka naháňali do družstva. Hrozili mu, že mu naparia pokutu za to, že mu našli na moruši pavučinu. Ak nevstúpi do družstva, znemožnia ho. Bol som pri tom, no neozval som sa vtedy ani potom verejne na jeho obranu, na obranu proti zjavnému násiliu. Prečo? Stratil som súdnosť alebo ľudský cit? Či som bol zbabelcom? Bol som iba presvedčený, že roľníka ešte stále dobre vieme, keď ho nepresvedčeného a nasilu privádzame do družstva? Vtedy sa takáto forma presvedčania nazývala „energiejšie priviesť našich roľníkov k rozhodnutiu“. Súhlasil som vtedy s násilím v mene dobrého cieľa, v mene presvedčenia. Vtedy kedysi nebadane som si osvojil tento falošný „štátnický“ postoj. Písal som? Písal. Náruživito som maľoval skutočnosť? Klamal som? Klamal – tak treba povedať...“

„Futbalista, ako sa hovorí, môže klamať telom a takýto štátny spisovateľ postojom, ako fotograf môže klamať vedome nesprávne nastavenou kamerou. A spisovateľ klamal nie iba telom, postojom, ale i tým, že mlčal, i tým, že písal o inom, než mal, než sa mu žiadalo. Klamal z presvedčenia, klamal v mene

ušľachtilého cieľa, svoj talent premrhával v márnom úsilí, aby sa nepravda nedala rozoznať od pravdy, aby sa čo najviac na ňu ponášala.“

„Len si predstavte, že ktosi má moc, a preto priam neomyľne môže zväžiť vaše dielo, koľko je v ňom talentu, koľko umenia, poézie alebo nakoľko je užitočné a nakoľko škodlivé, zo dňa na deň môže vás povýšiť na génia našej doby alebo zatradiť ako záškodníka.“

ukážka 2

„Dnes-zajtra Nemci napadnú Sovietsky zväz. Už len Sovietsky zväz môžu napadnúť. Preto hromadne zavierajú komunistov. Menkina, strana musí prehovoriť, čo majú ľudia robiť, vojaci pôjdu na front... Súdruh Menkina, ešte urob jednu vec. Tu máš tieto papieriky a zanes ich... zanes ich v Martine Strieškovi. Nájdeš ho a povedz mu, že ťa ja posielam; hneď teraz musíme rozhodiť ohlas medzi národ. Sovietsky zväz, Rusi majú obrovské sympatie...“

Menkina nenamietal, lebo práve, nuž ako inteligent, sa dohadoval, prečo práve v Turanoch Lyčko habol rovno do pasce. Teda pre tento ohlas, pomyslel si.

Po štvrtihodinke zastali. Menkina sa vytiahol z temného vnútra. Auto ufrnglo a s ním Lyčko. Menkina poberal sa ďalej s ohlasom strany v náprsnom vačku. Spravil, čo mal, a na svite už stúpал hore, pod Hole. Vybral si podľa vôle prvý senníček a pekne sa v ňom usalašil. A pospal si tu hlbokým spánkom spravodlivých, veď jasno mal v duši a vedel tiež, na čom je. Sovietsky zväz prijal zápas na život a na smrť. On, Tomáš, je ten takzvaný zhnitý inteligent, ale do posledného dychu bude s tými, čo budú na strane Sväzu, Rusov. Veď to ani nie je možné, aby vo svete zavládol poriadok tretej ríše...

Kto vykynoží, do koreňa vypáli komunistickú pliaгу, získa si nesmrteľné zásluhy o národ. Nie je Slovák, ani Slovan, kto je boľševik. Proti nim budeme viesť neľútostný boj až do konca. Z tela národa vyrežeme, ohnivým železom vypálime boľševizmus ako morovú ranu, rozohňoval kňaz-prezident-vodca štátu vojakov, keď ich posielal na východný front. Krvilačnou bojovnosťou vodcu nadulo sa tisíc úst rečníkov a kazateľov, krvavo sa sfarbila tlač, krvovo chrípeli amplióny na rohoch ulíc.

Tú noc, čo mal odísť prvý transport, na stráni naproti žilinskej stanici objavila sa obrovská hviezda. Do pažite vyryli ju – ktože iný? – komunisti. Vojačkovia z vagónov ju pozdravovali prvými salvami.“

(25) Urobte si v triede rekonštrukciu súdneho procesu s kapelou **The Plastic People of the Universe**. Pozrite si fotografiu kapely z tohto obdobia, vypočujte si nahrávku ich hudby, prečítajte si text piesne.

- Rozdeľte sa na tri skupiny.
- **Žalobcovia** si pripravíva súdnu reč, v ktorej budú dokazovať, že členovia kapely sú nebezpečné, škodlivé živly a nepriatelia režimu.
- **Obhajoba** si zasa pripraví a prednesie argumentáciu obhajujúcu kapelu.
- **Porota** zváži všetky argumenty a dôkazy, rozhodne o vine či nevine kapely a svoje rozhodnutie vysvetlí a odôvodní.

(26) Vyskúšajte si na chvíľu prácu **cenzora**.

- V skupinách vyhľadajte a vyberte ľubovoľný text piesne skupiny, speváka alebo speváčky, ktorý bol za normalizácie považovaný za „problémového“ (The Plastic People of the Universe, Karel Kryl, Marta Kubišová a iní).

 The Plastic People of the Universe. Foto: Jan SágI

- Scenzúrujte ho tak, aby bol pre komunistický režim prijateľný a mohol sa verejne hrať. Zásahy do textu a zmeny, ktoré ste vykonali, odôvodnite.
- Ako by ste sa cítili ako autor či interpret po takýchto zásahoch?

(27) Je pre vás **sloboda pri výbere oblečenia, účesu či mejkapu** dôležitá?

- *Ako by ste sa cítili a čo by ste robili, keby vám učiteľ, policajt alebo štátny úradník diktoval, čo smiete a čo nesmiete nosiť?*
- *Prispôbili by ste sa alebo by ste rebelovali?*

Napíšte úvahu s argumentmi a dôkazmi z vášho bežného života o dôležitosti slobody v sebvýjadrení a jeho hraniciach.

(28) Snaha normalizátorov **o kontrolu umenia a kultúry** spôsobila jej rozštiepenie na **oficiálnu a neoficiálnu (underground)**. V skupinách vyhľadajte a porovnajte texty autorov z oboch táborov. Uvedte dôvody, prečo bol jeden text zakázaný a druhý povolený, ba dokonca propagovaný režimom. Aktivitu zakončite tým, že vytvoríte návod na napísanie normalizačného hitu, ktorý by bol ideologicky nezávadný a pre režim prijateľný.

(29) Normalizačná cenzúra výrazne zasiahla aj filmovú tvorbu. Pozrite si spoločne jeden z filmov, ktorý v tomto období skončil **v trezore** a hľadajte v ňom scény a odkazy, ktoré mohli byť pre režim neprijateľné a spôsobili, že film bol zakázaný.

(30) Obdobie normalizácie bolo **zlatou érou protestsongu** – v spoločnosti totiž bolo množstvo negatívnych javov, ktoré sa dali kritizovať. Pokúste sa o napísanie vlastného protestsongu, ktorý by kriticky reagoval a poukazoval na negatíva a problémy súčasnosti.

(31) Protestsong nebol výhradne doménou sovietskeho bloku, tento druh umenia sa pestoval v rôznych obdobiach prakticky po celom svete.

- Zistite, kedy a kde vznikali známe **protestsongy** a zostavte vlastnú hitparádu aspoň piatich najlepších. Svoj výber a poradie odôvodnite.

(32) Zistite, na akých desiatich zásadách sa dohodli účastnícke štáty (vrátane ČSSR) **Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe**, ktorá sa konala v roku **1975 v Helsinkách**.

- Následne zhodnoňte, ktoré z týchto zásad vláda reálne dodržiavala a ktoré normalizačný režim naopak porušoval. Uveďte aj konkrétne príklady, ako sa nerešpektovanie týchto zásad prejavovalo.

Riešenie úlohy 24 zo strán 83 a 84

Ukážka 1: Dominik Tatarka, 1969: Démon súhlasu. (Fantastický traktát z konca jednej doby). Slovenský spisovateľ, Bratislava.

Ukážka 2: Dominik Tatarka, 1959: Farská republika. Slovenský spisovateľ, Bratislava.

**Od normalizácie
k perestrojke
80. roky**

(1) Vytvorte v skupinách nákupný zoznam na týždeň pre priemernú štvorčlennú rodinu. Keď bude zoznam hotový, celý ho prejdite a overte (s pomocou rodičov/starých rodičov):

- Čo sa z neho reálne dalo za socializmu zohnať?
- Čo bol len „**podpultový tovar**“?
- Na čo ste rovno mohli zabudnúť, pretože daný tovar bol nedostupný?

(2) Pracujte s mapou sveta a vyznačte na nej všetky krajiny, ktoré sa vám zatiaľ podarilo navštíviť. Inou farbou zasa označte krajiny, do ktorých by ste sa ešte chceli dostať, a vysvetlite prečo. Treťou farbou označte krajiny, do ktorých sa cestovalo na dovolenky alebo štúdium za totality. Chýbajúce informácie vyhľadajte na internete.

- Sú niektoré z týchto krajín medzi vašimi vysnívanými destináciami? Popremýšľajte a uveďte dôvody, pre ktoré podľa vás totalitný režim zakazoval svojim občanom **cestovať do zahraničia**.

 Zdroj: mapchart.net

(3) Porovnajcie cestovanie do zahraničia za minulého režimu a v súčasnosti.

- Keď dnes chcete vycestovať dnes, čo okrem peňazí potrebujete?
- Zistite, čo všetko by ste potrebovali na vycestovanie za socializmu.
- Ktorý zoznam je dlhší a prečo?

(4) Na dobovej mape je znázornená Juhoslávia.

a. Preložte si názvy jej jednotlivých republík.

- ▣ Juhoslávia v podobe socialistickej federatívnej republiky 1963 – 1991. Zdroj: Wikimedia commons

- b. Zistite, ktoré súčasné štáty ju tvoria a vyznačte ich v slepej mape.

📌 Juhoslávia (1946 – 1990).
Zdroj: NordNordWest/
Wikimedia commons

(5) Z textu M. M. Šimečku (str. 168) a z ďalších dostupných zdrojov vypíšte, ako konkrétne sa prejavovalo, že **totalitný režim bol koncom 80. rokov v hlbokoj kríze** a blížil sa ku koncu.

Následne si vyberte jednu z úloh:

- Ku každému prejavu krízy navrhnete konkrétne opatrenie, ktorým ho režim mohol vyriešiť a odstrániť. Svoje názory vysvetlite a podložte argumentmi.
- Porovnajete situáciu v Československu pred pádom režimu so súčasnosťou. Uveďte, čo sa za tých 30 rokov zlepšilo a svoje tvrdenia podložte konkrétnymi príkladmi. Je aj niečo, v čom dnes oproti komunizmu zaostávame? V čom vidíte príčiny?

(6) Spracujte stručný prehľad najvýznamnejších aktivít československého protikomunistického **disentu**. Na základe textu i ďalších zdrojov informácií doplňte tabuľku.

Aktivita	Kedy sa to stalo?	Kto to organizoval?	O čo išlo? Čo bolo cieľom?	Ako reagoval režim? Aké boli dôsledky?
Charta 77				
Bratislava nahlas				
Sviečková manifestácia				
Palachov týždeň				

(7) Porovnajzte ukážky z **Charty 77 a Anticharty** a uvedzte, aké argumenty používali obe strany na obhajobu svojich názorov. Vysvetlite, z čoho konkrétne disidenti obviňujú režim a ktoré jeho chyby kritizujú. Čím sa predstavitelia režimu obhajujú a ako vyvracajú obvinenia?

(8) Zamyslite sa v skupinách nad otázkou **nútenej emigrácie**. Vysvetlite, prečo režim v 80. rokoch nútil svojich kritikov k odchodu do zahraničia, keď dovedy sa emigrácii pokúšal všetkými spôsobmi zabrániť. Spíšte zoznam všetkých výhod i možných nevýhod nútenej emigrácie disidentov.

(9) Pripravte si pre spolužiakov prezentáciu o **Gorbačovovej glasnosti a perestrojke**. Predstavte v nej konkrétne zmeny a reformy, ktoré Gorbačov presadil v snahe udržať pri živote Sovietsky zväz. Na konci nezabudnite uviesť použité zdroje informácií.

(10) Vo dvojiciach pracujte s ukážkou z dokumentu **Bratislava nahlas**. Zhrňte, na aké problémy a negatíva sa v texte upozorňuje a potom sa k nim pokúste navrhnúť svoje vlastné a čo najefektívnejšie riešenia.

(11) Ak by ste dokument ako **Bratislava nahlas** písali v súčasnosti, akým témam by ste sa venovali? V skupinách napíšte aspoň **päť aktuálnych a akútnych problémov**, s ktorými sa podľa vás Slovensko v súčasnosti musí vysporiadať. Svoj výber odôvodnite.

(12) Vypočujte si alebo prečítajte si text piesne Miroslava Žbirku **Biely kvet** (1982).

- Pieseň sa pôvodne volala Čierny kvet. Aby s ňou mohol spevák vystupovať na Bratislavskej lýre (šlo o silne politicky sledovaný festival), musela prejsť cez schvaľovaciu komisiu.
- Skúste zdôvodniť, prečo museli zmeniť farbu kvetu.

Biely kvet

Biely kvet

hudba: Miroslav Žbirka, text: Kamil Peteraj

Biely kvet – darujem ti biely kvet.

Biely kvet – môžu ti ho závidieť.

Biely kvet – od šatnárky v kine Sen.

Studený biely kvet ti na rozlúčku prinesiem.

Biely kvet – darujem ti biely kvet.

Biely kvet – posledný je viac ich niet, niet.

Biely kvet – dlhá ryha smútku v ňom.

Studený biely kvet ti dávam navždy s úsmevom.

Tak sa priprav na život s ním, priprav na život s ním.

Prežiješ s ním možno pár zím, možno pár dlhých zím.

Na svetlo vždy vyjdeš s tmou, nechám ti v ňom smútok slov.

Tak sa priprav na život s ním – priprav na život s ním.

Biely kvet – darujem ti biely kvet.

Biely kvet – posledný je viac ich niet, niet.

Biely kvet – dlhá ryha smútku v ňom.

Studený biely kvet ti dávam navždy s úsmevom.

Pôvodné zdôvodnenie:

„Čierny kvet? Čo je v našej spoločnosti čierne? Čo tým chce Peteraj povedať? To je iste nejaká narážka na naše štátne zriadenie – zamietá sa.“

INFO

Zdroj: https://www.lidovky.cz/kultura/nej-hity-biely-kvet-byl-puvodne-cier-ny.A110511_111730_ln_kultura_pks

(13) Prečítajte si pôvodnú verziu textu piesne Pravda víťazí (Tublatanka).

- Nájdiť časti, ktoré by ste ako lektor Opusu odporučili zmeniť a svoje rozhodnutia zdôvodnite
- Následne si vypočujte originál nahrávky.

Pravda víťazí

- Sú aj dnes niektoré piesne zakázané? Z akého dôvodu?

Pravda víťazí (Tublatanka)

Zdroj: Martin Sarvaš, 2019; Zatiaľ toľko. Fidat.

Pôvodný text M. Sarvaš
(in verb, 2019)

Upravený text

Prázdní ľudia už ma majú
Košelu mi roztrhnú
A tesne pod gilotínou
Kompromis mi navrhnu
Zavadziam im v ceste za mocou

No pravdu nikdy nezabijú
Dobre ju skrytú mám
Radšej si ju do hrobu vezmem
Nikdy sa jej nevzdám

*Tam v mojej tme víťazí silnejší
Pravda má silu slov ešte má*

*Svet je iný, než som myslel,
Svet je smutne skutočný!
Prázdní ľudia chcú v ňom vládnuť,
Smejú sa nám do očí,
Žiadna pravda sa im nehodí.*

*Svet sa bojí prázdnych ľudí
Na dušu mu siahujú
Keď sa proti tomu bráni,
Nôž mu na krk dávajú
Žiadna pravda sa im nehodí!*

*Aj tak ju nikdy nezabijú,
Tá nikdy nezomrie!
Žije aj keď ju práve nechcú,
A nikto pred ňou neutečie.*

refrén
Pravda víťazí,
Pravde čas nevadí

Ani lesk všemocných peňazí;
Pravda víťazí,
Ak ju sám nezradíš.
Pravda vždy zvíťazí,
zvíťazí!

Prázdni ľudia silou mocou
Topia pravdu vo víne,
A celý svet iba čaká
Že ich doba pominie:

Nikomu sa pravda nehodí!
Aj tak ju nikdy nezabijú,
Tá nikdy nezomrie
Žije aj keď ju práve nechcú,
A nikto pred ňou neutečie.

Nežná revolúcia

1989

(1) Vypočujte si pieseň alebo si prečítajte text.

Live Bratislavská lýra 1989

Ivan Hoffman: Nech mi nehovoria

*Nech mi nehovoria, že mám vravieť hlasno,
tí, čo tichým včera rozbíjali ústa,
nech sa netvária, že už v tom majú jasno,
tí, čo s veľkou slávou a za moje dane objavili chrústa.*

*Nech ma neblbnú, že dnes sa pravda zjaví,
tá tu žije s nami od stvorenia sveta,
nech mi neradia, čo viem aj z vlastnej hlavy,
tí, čo ešte včera nevraživo pravde zakladali putá,
dnes a denne.*

Ivan Hoffman. Zdroj foto:
OISV/Wikimedia commons

*Nech si nemyslia, že dovolia mi srdce,
tí, čo lásku kruto pribíjali k drevu,
nech nedvíhajú drzo k nebu palce,
ešte ich vidím, ako svoje tupé heslá ulicami revú,
dnes a denne.*

*Len zbaľte svoje strategické mapy,
škoda polopravdy vracat' do čítanky,
je smiešne dúfať, že sme všetci slepí
a že nevieme, že stoja za tým všetkým vaše rakety a tanky,
dnes a denne.*

*Mňa si nekúpite za prémie k platu,
a tí, čo kradli, kradnúť budú ako prv,
sotva zabudnem, jak do susedného štátu
v konzervách od pretlaku pašovali krv,
našu darovanú krv, dnes a denne,
dnes a denne, našu darovanú krv.*

*Nech mi netvrdia, že prebudujú svet,
tí, čo rozvrátili všetko, čo sa dalo,*

*takého prestrojenia v tejto zemi niet,
ktoré zakrylo by všetko zlo,
čo sa tu celé roky z vašej moci dialo,
dnes a denne.*

*Nech mi nehovoria, že mám vravieť hlasno,
tí, čo tichým včera rozbíjali ústa, rozbíjali ústa.*

- Zdôvodnite, prečo spevákovi v priamom prenose vypli mikrofón.

Hudobný festival Bratislavská lýra, 10. jún 1989.

INFO

Doplňujúca informácia

Americká speváčka Joan Baez, drobná žena so silným hlasom v rozsahu troch oktáv, práve so širokým úsmevom a povestnou gráciou postrčila naklonenú budúcnosť režimu. „Chcela by som venovať túto pieseň Charte 77.“ Skôr ako dopovie, ozve sa ohlušujúci potlesk.

„Ešte som neskončila,“ upozorňuje a opäť sa nadýchne, aby mohla pokračovať: „Nezávislému mierovému združeniu a Petrovi Cibulkovi. Zároveň tu vítam priateľov Charty 77, vrátane Václava Havla.“

Len niekoľko minút po verejnom pozdrave Václava Havla, „prominentného“ nepriateľa režimu a budúceho prezidenta slobodného Česko-Slovenska, ktorému nezabudla poslať vzdušný bozk, pozvala americká folková ikona na pódium slovenského pesničkára Ivana Hoffmana.

Vtedy 36-ročný umelec, ktorému dal režim v 80. rokoch definitívnu stopku, svoju pieseň „Nech mi nehovoria“ nedohral. V mene totality mu vypli zvuk.

Zdroj: <https://www.aktuality.sk/clanok/697557/verejna-poprava-totality-ako-hviezda-woodstocku-vystrasila-papalasov/>

INFO

¶ Americká speváčka Joan Baez. Zdroj: Heinrich Klaffs/Wiki-media commons

(2) 17. november 1989 je jeden z tých dní, na ktorý jeho pamätníci nikdy nezabudnú.

- Obráťte sa na pamätníkov Nežnej revolúcie vo svojej rodine a zistite, čo v tento deň robili a ako si na tieto udalosti spomínajú. Skúste v rodinnom albume pohľadať aj dobové fotografie a spolu s autentickými príbehmi a svedectvami vytvorte so spolužiakmi triednu výstavu o Nežnej revolúcii.

(3) K výstave pridajte aj príbeh a životopis jednej z významných osobností Novembra 1989. Niektoré z nich sa spomínajú aj v texte (Kňažko, Budaj, Langoš, Šimečka), ďalšie môžete doplniť sami. Zistite, čo títo ľudia robili pred revolúciou a aké boli ich ďalšie osudy po nej až do súčasnosti.

(4) M. M. Šimečka vo svojom texte (str. 184) uvažuje aj o tom, ako sa počas revolúcií šíria informácie a ako sa ľudia dozvedia, kedy a kde sa majú zhromaždiť. Jedným z efektívnych spôsobov bolo aj šírenie letákov, plagátov, nápisy na stenách a pod. Prezrite si ukážky tejto ľudovej tvorivosti a pokúste sa heslá vysvetliť. Ak niektorým nerozumiete, skúste sa opýtať rodičov.

(5) Počas revolúcie sa na Slovensku sformovalo hnutie **Verejnosc proti násiliu**. Zmapujte jeho históriu a činnosc nielen počas revolúcie, ale aj po nej. Najdôležitejšie medzníky a udalosti súvisiace s touto občianskou platformou znázornite na časovej osi a vysvetlite ich dôležitosť a význam.

(6) Zúčastnili ste sa už nejakého protestu alebo demonštrácie? Ak áno, akého a prečo?

- Čo ľudí motivuje vyjsť do ulíc a demonštrovať svoje názory a nespokojnosť, často aj na úkor voľného času, vlastného pohodlia či dokonca bezpečnosti?
- Je to podľa vás dôležité alebo ide o stratu času?
- Čo hrozí, keby väčšina ľudí bola ľahostajná a nevyjadrovala by sa k verejným záležitostiam?
- Na základe odpovedí napíšte úvahu na tému **Protest ako cesta k zmene**.

(7) Nežná revolúcia bola jednou z mnohých udalostí, ktoré boli súčasťou postupného rozpadu celého sovietskeho bloku. V skupinách vytvorte **časovú os**, na ktorej znázorníte najdôležitejšie momenty a udalosti tohto procesu. Ku každej udalosti uveďte, kedy a kde sa odohrala, kto boli jej účastníci, čo sa vlastne stalo a aké to malo dôsledky.

(8) Ako pretrváva študentský **občiansky aktivizmus** v podmienkach demokracie? V skupinách si pripravte prezentáciu o občianskych aktivitách dnešných mladých ľudí u nás aj v zahraničí.

(9) Prezrite si dve fotografie, ktoré zobrazujú to isté miesto v rôznom čase. Na jednej je bratislavské Námestie SNP počas Nežnej revolúcie, na druhom počas protestov Za slušné Slovensko v roku 2018. Porovnajte tieto **dve udalosti** a pomenujte, čo všetko majú spoločné a v čom sa, naopak, líšia.

Zdroj: TASR/Ivan Rychlo

Zdroj: Slavomír Frešo/
Wikimedia commons

(10) Prečítajte si **požiadavky** na zmeny prezentované počas Nežnej revolúcie hnutím Verejnosť proti násiliu (str. 190). Pri každej z nich vlastnými slovami vysvetlite, ako ste ich pochopili, prečo ich podľa vás ľudia vyslovili a čo nimi chceli dosiahnuť. Aké dôsledky by mali jednotlivé zmeny a ako konkrétne by sa prejavili?

(11) Výnimočnosť a jedinečnosť Nežnej revolúcie, spočíva práve v tom, že bola „nežná“, teda prebehla bez obetí na životoch. V porovnaní s inými prevratmi a revolúciami v histórii je to skutočne neobvyklý úspech.

- V skupinách najskôr zistite, **koľko životov** si rôzne revolučné udalosti u nás aj vo svete vyžiadali (napr. Veľká francúzska revolúcia, potlačenie Pražskej jari, Veľká októbrová socialistická revolúcia, demonstrácia na Námestí nebeského pokoja v Číne).
- Následne svoje zistenia spracujte, graficky znázornite a prezentujte pred triedou.

**Prechod
k demokracii
90. roky**

(1) Napíšte 5 slov, ktoré vám napadnú pri pojmach:

- socializmus,
- lepšie stránky života pred rokom 1989,
- lepšie stránky života dnes v porovnaní s obdobím pred rokom 1989.

- Vytvorte štvorice a porovnajte si výsledky.
- Následne porovnajte svoje výsledky s prieskumom Agentúry Focus (jún, 2018). Prediskutujte ich.

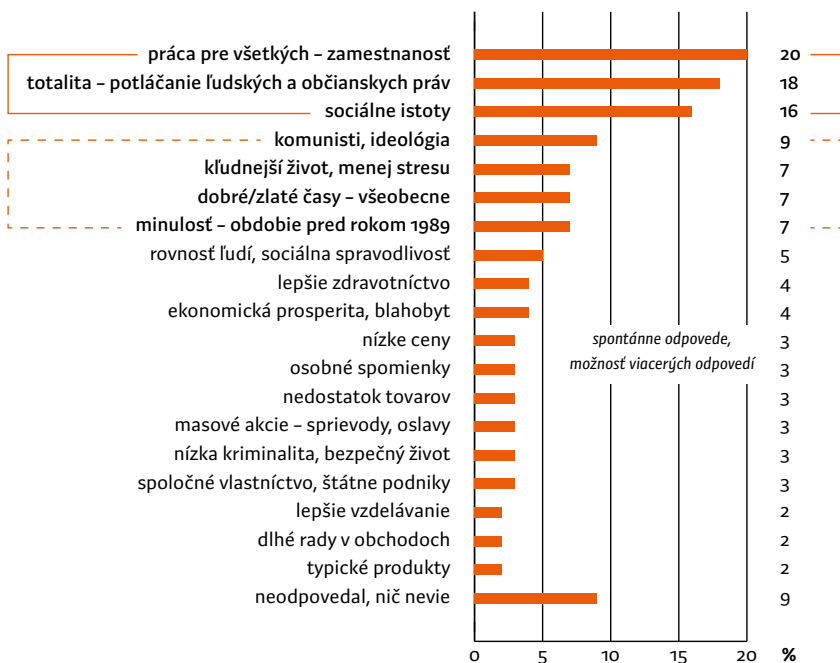
Zdroj: Focus, 2018:
Prieskum verejnej mienky
zameraný na vnímanie
socializmu. <http://www.konzervativizmus.sk>

OTÁZKA:

„Čo si Vy, osobne, predstavíte, keď sa povie SOCIALIZMUS, čo Vám napadne ako prvé? A čo ešte?“

Spontánne asociácie so socializmom

% všetkých respondentov, apríl 2018, báza 1046 respondentov

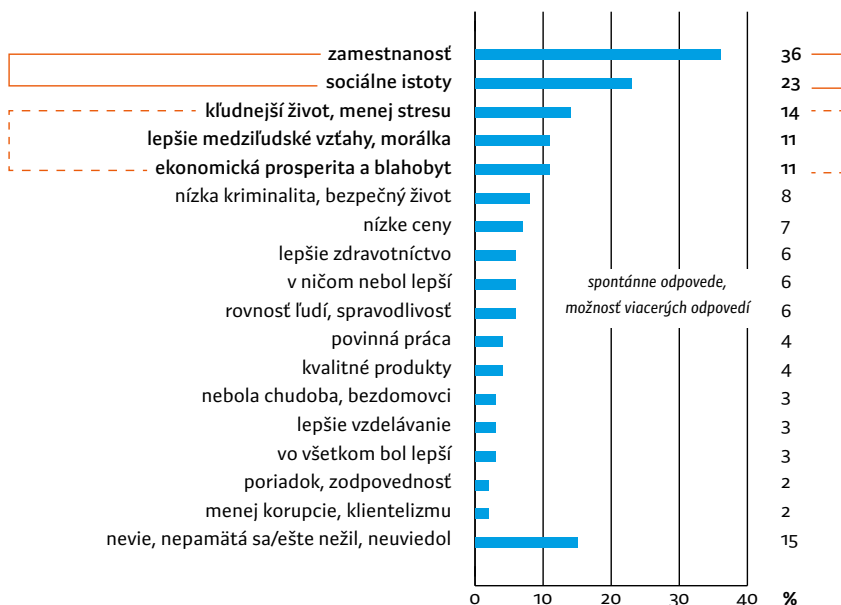

MENEJ NEŽ 2 % TIEŽ MENOVALI:

kvalitné produkty	1,6
vplyv štátu na všetko	1,5
vplyv ZSSR	1,4
sloboda	1
spravodlivosť a právny štát, chudoba	po 0,6
výstavba, "papalášizmus",	
aj pozitívna aj negatívna - všeobecne	po 0,5
nepokoje, disident	0,4

OTÁZKA:
 „Predovšetkým v čom bol podľa Vás život pred rokom 1989 lepší?
 A v čom bol ešte lepší?“

Lepšie stránky života pred rokom 1989 – spontánne
 % všetkých respondentov, apríl 2018, báza 1046 respondentov

MENEJ NEŽ 2 % TIEŽ MENOVALI:

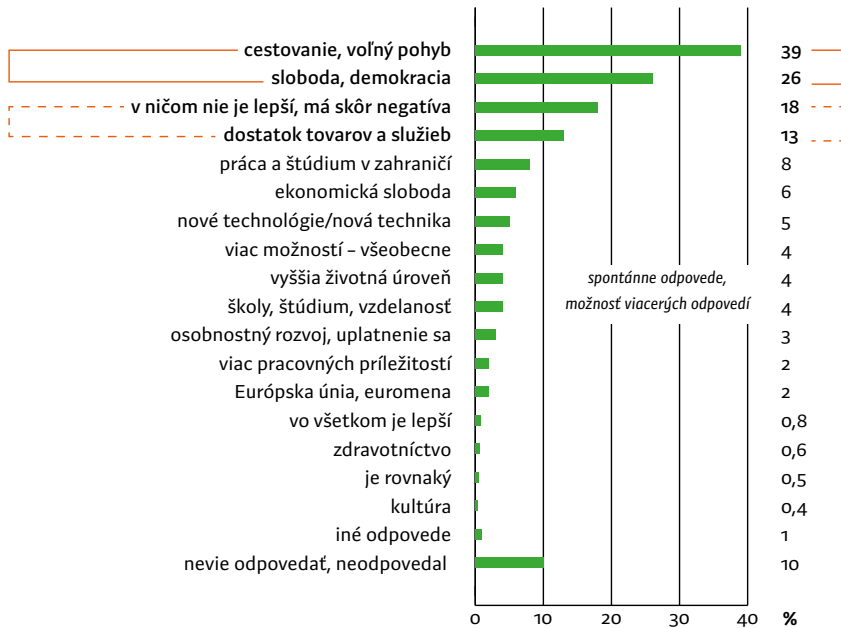
neboli drogy, gambleri	1,1
menej technológií	0,6
vláda a vládnutie	0,5
neboli migranti, právny štát,	po 0,4
lepšie životné prostredie	
výstavba a pod.	0,3

▀ Zdroj: Focus, 2018:
 Prieskum verejnej mienky
 zameraný na vnímanie
 socializmu. <http://www.konzervativizmus.sk>

OTÁZKA:

„A naopak, predovšetkým v čom je podľa Vás život dnes lepší ako pred rokom 1989? A v čom je ešte lepší?“

Lepšie stránky života dnes pred rokom 1989 – spontánne
% všetkých respondentov, apríl 2018, báza 1046 respondentov

INÉ ODPOVEDE:

vzťahy sú síce horšie – ale doba je oproti roku 1989 zaujímavejšia
viac sa stavajú nehnuteľnosti
Maďari a Slováci majú lepšie vzťahy
ochrana prírody atď.

Zdroj: Focus, 2018:
Prieskum verejnej mienky
zameraný na vnímanie
socializmu. <http://www.konzervativizmus.sk>

(2) K nasledujúcim výrokom vyjadrite svoj súhlas/nesúhlas:

a) *„Zdravotná starostlivosť bola za socializmu lepšia, ľudia sa dožívali vyššieho veku a menej ľudí zomieralo predčasne na choroby.“*

- rozhodne súhlasím - súhlasím - nesúhlasím - rozhodne nesúhlasím - neviem

b) *„Socialistický režim sa viac staral o životné prostredie, továrne vypúšťali menej škodlivín, ovzdušie aj vody boli čistejšie.“*

- rozhodne súhlasím - súhlasím - nesúhlasím - rozhodne nesúhlasím - neviem

c) *„Každý, kto poctivo pracoval a dodržiaval zákony, mohol slobodne prejavovať svoje názory bez toho, aby bol za to akokoľvek postihovaný.“*

- rozhodne súhlasím - súhlasím - nesúhlasím - rozhodne nesúhlasím - neviem

K svojim odpovediam vyhľadajte dáta:

- **Akého veku (priemerná dĺžka života) sa dožívali obyvatelia Slovenska v roku 1989 a akého veku sa dožívajú dnes?**

(napr. v Štatistickej ročenke, v Ročenke hospitalizovaných)

- **Aká bola kvalita ovzdušia, vody a pôdy v Československu v roku 1989? Ako je to dnes? Porovnajte dáta aj s ostatnými krajinami.**

(napr. Správa o stave životného prostredia, Mikuláš Huba: Čas medzi osmičkovými rokmi 1948 - 1968 - 2018 a životné prostredie <https://euractiv.sk/>)

- **Koľko bolo politických väzňov v Československu/na Slovensku v 80. rokoch? Koľko ich je dnes?**

Napríklad:

<https://www.upn.gov.sk/sk/perzekucie-a-procesy-50--a-60--rokov/>

(3) Filozofická otázka - rozdeliť, či nerozdeliť Česko-Slovensko?

- Keby ste žili na začiatku 90. rokov, boli by ste za zachovanie Česko-Slovenska, alebo by ste chceli rozdelenie republiky? Vyberte si stranu, pripravte si argumenty a použite ich v spoločnej triednej diskusii.

(4) V roku 1992 sa predsedovia vlád Česka a Slovenska, Václav Klaus a Vladimír Mečiar, dohodli na rozdelení Česko-Slovenska **bez konania referenda**.

- Došlo by k rozdeleniu, aj keby sa všeľudové hlasovanie uskutočnilo? Vyhľadajte vtedajšie prieskumy verejnej mienky.

Zorganizujte v triede simulované referendum s otázkou:

- „Keby ste žili v roku 1992, súhlasili by ste z rozdelením Česko-Slovenska na dva samostatné štáty?“

(5) Rozhodnutie o rozdelení krajiny sa rodilo aj počas známeho rokovania v brnianskej vile Tugendhat. Vžite sa do kože **Vladimíra Mečiara a Václava Klauša**. Ako asi vyzerala ich debata a ako sa odvíjala? Pripravte si rolovú hru a predvedte svoju predstavu ich rozhovoru.

(6) Ako sa rozdelenie krajiny prejavilo v každodennom živote bežných ľudí? M. M. Šimečka vo svojom príbehu na str. 200 hovorí o novej hranici, ktorá rozdelila Česko a Slovensko a niekedy i rodiny či priateľov. Zistite, aké ďalšie **dôsledky rozdelenie prinieslo** a rozdeľte ich na pozitívne a negatívne. Svoje tvrdenia vysvetlite a odôvodnite.

(7) Ako ľudia vnímajú **rozdelenie Česko-Slovenska dnes**? V skupinách urobte anketu na škole, v uliciach alebo vo svojich rodinách. Nájdite aspoň 20 respondentov, pripravte otázky, výsledky ankety spracujte, vyhodnoťte a prezentujte pred triedou.

(8) Rozdelenie krajiny bolo do veľkej miery spôsobené aj prebudením českého a slovenského nacionalizmu po páde komunizmu.

- Napíšte krátku úvahu, v ktorej sa zamyslíte nad tým, či je takéto zmýšľanie aktuálne aj v 21. storočí a kde sú hranice medzi **zdravým patriotizmom a nebezpečným nacionalizmom**?

(9) 90. roky boli na Slovensku v znamení vlády Vladimíra Mečiara. Aj v príbehu M. M. Šimečku na str. 200 sa spomína, že **mečiarizmus** v mnohých ohľadoch nebol o nič lepší ako komunistická totalita. Vytvorte v dvojiciach porovnávaciu tabuľku týchto dvoch režimov a uveďte v nej aspoň tri podobnosti a rozdiely.

(10) M. M. Šimečka vo svojom príbehu konštatuje, že za **mečiarizmu** sa **nenávisť** šírila aj bez sociálnych sietí. Zamyslite sa, ako by 90. roky vyzerali napríklad na Facebooku. Ako príklad a inšpirácia vám môže poslúžiť takáto spracovanie historických udalostí do podoby facebookovej konverzácie: <http://www.collegehumor.com/post/6650094/facebook-news-feed-history-of-the-world-world-war-i-to-world-war-ii/page:3>

- Vyberte si jednu udalosť z 90. rokov alebo podobným spôsobom spracujte prehľad celého obdobia mečiarizmu.

(11) V 90. rokoch sa po rozpade hnutia Verejných proti násiliu začala slovenská politická scéna čoraz viac diferencovať. Vytvorte prehľadnú **pojmovú mapu slovenských politických strán a hnutí 90. rokov**, ich predstaviteľov a politických názorov.

(12) Pád komunizmu so sebou priniesol aj **návrat** mnohých Čechov a Slovákov do vlasti po rokoch v emigrácii. Veľké množstvo však bolo aj takých, ktorí sa rozhodli v zahraničí ostať, a ich schopnosti a vedomosti Slovensku veľmi chýbali. S podobným „**odlivom mozgov**“, najmä u mladých ľudí, bojujeme aj v súčasnosti. Vytvorte vo dvojiciach ľubovoľný materiál (plagát, leták, video či reklamu), ktorým by ste mladých ľudí motivovali k návratu zo zahraničia. Uvedte v ňom všetky dôvody a argumenty pre návrat na Slovensko a výhody života u nás v porovnaní so zahraničím.

(13) Jednou z bizarných epizód 90. rokov bola **pomlčková** (alebo správnejšie spojovníková) vojna, v ktorej sa prejavili nacionalistické tendencie u Čechov aj Slovákov. Navrhnite vlastné kreatívne riešenie tohto problému, ktoré by uspokojilo oba národy. Vyberte si jednu z troch úloh:

- a. Navrhnite alternatívny a kompromisný názov štátu, ktorý by neobsahoval pomlčky ani spojovníky.
- b. Navrhnite nový štátny znak, ktorý by bol spoločný pre oba národy.
- c. Vyberte alebo napíšte text novej spoločnej hymny, ktorá by nahradila samostatnú českú a slovenskú.

(14) Vladimír Mečiar sa v pozícii slovenského premiéra „preslávil“ viacerými kontroverznými kauzami. Vyhľadajte, ako sú zobrazené na karikatúrach. Vysvetlite pomocou nich, v čom tieto kauzy spočívali a aký mali vplyv na slovenskú politiku i verejnosť.

(15) S množstvom káz a škandálov sa však vo vysokej politike stretávame aj v súčasnosti. Skúste si vybrať jednu, ktorá vám je známa alebo vás zaujala a vytvorte k nej svoju vlastnú karikatúru aj s vysvetlením, čo a akým spôsobom na nej zobrazujete.

(16) Divoké 90. roky sa skončili a prišlo 21. storočie, ktoré Slovensku prinieslo nové výzvy a úlohy. V skupinách sa poraďte a vytvorte **zoznam piatich najväčších problémov** a najdôležitejších záležitostí, ktoré Slovensko v súčasnosti alebo v blízkej budúcnosti bude musieť vyriešiť. Uveďte aj svoje predstavy, ako by malo vyzeráť ideálne riešenie.

(17) Hovorí sa, že demokracia má množstvo chýb, napriek tomu však ľudstvo zatiaľ nič lepšie nevymyslelo. Skúste spísať **zoznam výhod a nevýhod demokracie** a svoje tvrdenia podložte konkrétnymi príkladmi a dôkazmi.

Použité zdroje

- **Ferko, M.**, 1953: Víťazná mladosť. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Focus**, 2018: Prieskum verejnej mienky zameraný na vnímanie socializmu. <http://www.konzervativizmus.sk>
- **Kalina, J., L.**, 1991: Tisíc a jeden vtip. Vydavateľstvo Archa. 2. vydanie.
- **Kostra, J.**, 1953: Javorový list. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Kostra, J.**, 1971: Za ten máj. Druhý zväzok. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Krno, M.**, 1951: Majstrom kultúry. Na stráží mieru. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Mihálik, M.**, 1973: Básne. Zväzok druhý. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Mňačko, L.**, 1990: Ako chutí moc. Slovenský spisovateľ, Bratislava. 2. vydanie.
- **Paška, 1978**: ČSSR. Obzor, Bratislava. 320 s.
- **Rúfus, M.**, 2014: Básne. Perfekt.
- **Sarvaš, M.**, 2019: Zatiaľ toľko. Fidat.
- **Stejskal, A.**, 1954: Zemepis pre 7. ročník všeobecno-vzdelávacích škôl. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava. 287 s.
- **Solženicyn, A.**, 2003: Jeden deň Ivana Denisoviča. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Štítnický, Š.**, 1962: Slnovrat. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Tatarka, D.**, 1969: Démon súhlasu. (Fantastický traktát z konca jednej doby). Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- **Tatarka, D.**, 1959: Farská republika. Slovenský spisovateľ, Bratislava.
- mapchart.net
- <https://www.aktuality.sk/clanok/697557/verejna-poprava-totality-ako-hviezda-woodstocku-vystrasila-papalaso/>
- <https://rightsinfo.org/ten-stages-of-genocide/>
- https://www.lidovky.cz/kultura/nej-hity-biely-kvet-byl-puvodne-cierny.A110511_111730_ln_kultura_pks

- <https://www.vira.cz/texty/clanky/milada-horakova-slo-va-pred-popravou>
- <https://www.vtedy.sk/kosice-kosicky-vladny-program-prijatie-1945>
- webumenia.sk
- Wikimedia commons

NÁZOV:

Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945.

Metodická príručka. Otázky, zadania, tipy na pátranie a premýšľanie.

VYDAVATEL: Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica

NÁKLAD: 1 500 výtlačkov

VYDANIE: prvé

POČET STRÁN: 112

ROK VYDANIA: 2019

TLAČ: Ultra Print, s. r. o.

© CEEV Živica

© Martin M. Šimečka, Martin Posch, Michal Bohuš

ISBN 978-80-972962-4-7

Metodická príručka

Otázky, zadania, tipy na pátranie a premýšľanie

Našou snahou bolo ponúknuť vám niečo, čo sa v období, o ktorom píšeme, hľadalo len veľmi ťažko - rôznorodosť a slobodu výberu. Boli by sme radi, ak by ste príručku vnímali ako švédsky stôl, z ktorého si každý môže vybrať to, na čo má chuť, čo zvládne a čo mu vyhovuje. Nečakáme, že zjete úplne všetko.

Pri tvorbe otázok, úloh a aktivít v príručke sme vychádzali z presvedčenia, že dejepis nemá byť len o mechanickom učení sa historických faktov, dátumov a mien osobností. Naším cieľom je skôr odhaľovanie vzťahov a súvislostí, pochopenie príčin a dôsledkov a poučenie z historického vývoja pre súčasnosť i smerom do budúcnosti. Preto sa zadania snažia viesť k aktívnemu premýšľaniu a rozvoju zručností, ako kritické myslenie, argumentácia, práca s informáciami a prameňmi či kreativita.

Michal Bohuš

ISBN 978-80-972962-4-7

